

BEYOND TOKENISM:
YOUTH LEADING
INCLUSION
BETYLI

Sufinancira
Europska unija

Uključivanje bez Tokenizma

 PRIRUČNIK

PROJEKT

Iznad Tokenizma – mladi vode uključivanje (BETYL)
2024-2-HR01-KA220-YOU-000288789

PROJEKTNI PARTNERI

Udruga Zaželi (Hrvatska)
Karipska zaklada za obrazovanje i kulturu (Nizozemska)
Youth Power Germany e.V. (Njemačka)
PILCROW (Španjolska)

IZDAVAČ

Udruga Zaželi

ZA IZDAVAČA

Udruga Zaželi

AUTORI

Franjo Brkan
Daniel C.M. Almeida
Gilberto Martinez
Montserrat Llinares
Vita Tarasika
Mesut Bayezit
Lea Verdel
Iwa Dugač

GRAFIČKI DIZAJN

Helio Lima

UREDNIK

Franjo Brkan

Financirano sredstvima Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su stavovi i mišljenja autora i ne moraju se podudarati sa stavovima i mišljenjima Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Sufinancira
Europska unija

Sadržaj

Uvod	4
01 Što je tokenizam?	8
02 Primjeri tokenizma	11
03 Tokenizam nasuprot stvarnom sudjelovanju	15
04 Kretanje prema stvarnoj inkluziji	21
05 Petodnevni program neformalnog obrazovanja	25
Dan 1: Upoznavanje i uvod u tokenizam	26
Radionica 1: Upoznavanje, Team building	26
Radionica 2: Uvod u tokenizam	29
Dan 2: Tokenizam u radu s mladima, moć, privilegije i zastupljenost	33
Radionica 3: Kako se tokenizam manifestira u radu s mladima?	33
Radionica 4: Moć, privilegije i zastupljenost	36
Dan 3: Ljestvica sudjelovanja i kako izbjeći tokenizam	39
Radionica 5: Ljestvica sudjelovanja i zajedničko kreiranje	39
Radionica 6: Praktične strategije za izbjegavanje tokenizma	44
Dan 4: Osiguravanje uključivog sudjelovanja u našim projektima i aktivnostima	48
Radionica 7: Laboratorij uključivih projekata za mlade	48
Radionica 8: Razmjena povratnih informacija i dobrih praksi među vršnjacima	51
Dan 5: Osobni i organizacijski planovi praćenja i zaključenje programa osposobljavanja	54
Radionica 9: Osobni i organizacijski akcijski planovi	54
Radionica 10: Evaluacija i planiranje lokalnih aktivnosti	57
Reference	60

Uvod

Sudjelovanje mladih sve se češće ističe u projektnim prijedlozima, strateškim dokumentima i misijama organizacija, no često ostaje tek fraza bez stvarnog, smislenog uključivanja mladih u procese odlučivanja. U mnogim slučajevima mladi se pozivaju na sudjelovanje u raznolikim aktivnostima i raspravama, no njihova prisutnost više je simbolična nego stvarna prilika za utjecaj. Takva praksa, često suptilna i nenamjerna, naziva se tokenizam i prisutna je u radu s mladima mnogo češće nego što smo spremni priznati.

Ovaj je priručnik osmišljen kao podrška onima koji rade s mladima, od voditelja projekata do organizacija koji su spremni napraviti iskorak izvan pukog formalnog uključivanja. Namijenjen je svima koji ne žele samo dati mladima „mjesto za stolom“, već ih uistinu uključiti kao ravnopravne su-kreatore, voditelje i pokretače promjena u svojim zajednicama.

Ovaj obrazovni materijal kombinira teorijske osnove s praktičnim alatima. Uključuje:

- Četiri uvodna teorijska poglavlja bave se razumijevanjem što je tokenizam, na koje se načine pojavljuje u praksi te kako ga možemo nadvladati stvaranjem istinske uključenosti mladih.
- Strukturirani niz interaktivnih radionica u obliku petodnevnog programa neformalnog učenja osmišljen je kako bi sudionicima pomogao rasvijetliti pojam tokenizma, istražiti odnose moći i privilegija te osmisлити inkluzivne inicijative koje vode sami mladi.
- Program uključuje aktivnosti za refleksiju, alate za samoprocjenu, studije slučaja i participativne metode koje se mogu primjenjivati i izvan radionica u svakodnevnom radu osoba koje rade s mladima i u djelovanju organizacija mladih.

Ovaj priručnik je za:

- Stručnjake koji rade s mladima i voditelje koji žele unaprijediti participativne prakse
- Organizacije civilnog društva i udruge koje žele graditi inkluzivnije projekte vođene i inspirirane mladima i njihovim idejama
- Voditelje koji vode grupne procese učenja o inkluziji, odnosima moći i aktivnom sudjelovanju mladih
- Mlade koji žele bolje razumjeti vlastitu ulogu u procesima sudjelovanja i kritički preispitati prakse simboličnog uključivanja (tokenizma)

Ovaj materijal možete koristiti na različite načine. Možete pratiti cijeli program radionice za višednevno iskustvo obuke. Također, možete odabrati pojedinačne sesije ili poglavlja na temelju potreba vaše grupe. Ako ste mala organizacija, alate za samoprocjenu i pitanja za raspravu možete koristiti za razmišljanje o vlastitim organizacijskim praksama.

Istinsko sudjelovanje mladih ne znači samo “napraviti mjesta za njih za stolom” već zajednički graditi i preoblikovati stol. To podrazumijeva postavljanje teških pitanja, preraspodjelu moći i otvaranje prostora za različite glasove koji oblikuju budućnost.

Nadamo se da će vam ovaj priručnik u tome pomoći.

Kako je studijsko putovanje na St. Maarten oblikovalo priručnik Beyond Tokenism

Četverodnevni posjet St. Maartenu u svibnju 2025. bio je zamišljen kao svojevrsni “stress-test” naših ideja: prije nego što je ijedna stranica priručnika bila napisana, partneri su se uronili u učionice, prostore gdje se radi s mladima, lokalnih umjetničkih prostora i društvenih poduzeća, mjesta gdje se “inkluzija” svakodnevno živi i iznova osmišljava. Slušajući mlade s otoka koji su opisivali kako ih se jedan tjedan poziva da poziraju za fotografije, a već sljedeći isključuje iz donošenja odluka, otkrili smo sivu zonu između simboličkog i stvarnog sudjelovanja. Ti otvoreni razgovori, zajedno s dnevnim refleksijama, postali su intelektualna iskra za publikaciju koju danas držite u rukama. Po povratku kući, tim je reorganizirao sadržaj priručnika oko upravo onih spoznaja koje smo doživjeli tijekom posjeta. Teorijska poglavlja: *Što je tokenizam?*, *Tokenizam nasuprot stvarnom sudjelovanju*, *Put prema inkluziji* odgovaraju na pitanja koja su se pojavljivala na svakom od posjećenih mjesta. Praktični dio vodiča oblikovan je kao petodnevni program obuke koji odražava ritam našeg karipskog tjedna: graditi povjerenje, raščlaniti dinamiku moći, zajednički stvarati rješenja, prakticirati inkluziju i dogovoriti konkretne obveze za budućnost.

Jedna od rečenica koja se stalno ponavljala tijekom razgovora na studijskom posjetu bila je: *„Predstavljenost bez stvarne podrške i resursa i dalje je samo oblik tokenizma.“* Upravo to inzistiranje na razumijevanju isprepletenih identiteta i potrebi za strukturnom podrškom oblikovalo je četvrto poglavlje. U njemu čitatelji ne promatraju spol, invaliditet ili rasu kao odvojene teme, već istražuju kako se ti identiteti preklapaju i kako skrivene društvene ljestvice moći utječu na mogućnosti sudjelovanja. Iskustva usvojena tijekom studijskog posjeta dovela su i do uvođenja jednostavnih upita u alate za samoprocjenu, poput: *„Tko je plaćen?“*, *„Tko dobiva povrat troškova?“* i *„Tko volontira?“* kako bi osobe koje rade s mladima mogle odmah preispitati koliko su njihovi projekti pravedni i uključivi.

Sam studijski posjet bio je pažljivo osmišljen, ne samo kao razmjena iskustava, već kao konkretna metoda učenja. Svaki je domaćin sudionicima ponudio neposredno iskustvo kroz zajedničko volontiranje, krugove otvorenog dijaloga i digitalne radionice koje su vodili mladi.

Cilj je bio jasan: da sudjelovanje ne ostane samo na razini savjetovanja, već da se živi kroz stvarno partnerstvo. Naučene metode prenijele su se u dizajn radionica: šetnja kroz galeriju studija slučaja, igra uloga pod nazivom „Tokenizam ili ne?“ i vježba *Inclusion Canvas*, koja traži da se sudionici fizički kreću prostorom prije nego oblikuju vlastiti akcijski plan. Čak su i raspored, dvije trosatne sesije dnevno, te raspored aktivnosti, od razmjene osobnih priča do praktičnih zadataka, preuzeti s otoka, jer su se pokazali kao najdjelotvorniji način za aktivno učenje. Tijekom posjeta također smo naučili kako i vidljivost nije uvijek pozitivna, poglavito kada zaštitni mehanizmi izostanu, javno izlaganje može ostaviti posljedice.

Jedno sklonište za nedokumentirane mlade objasnilo nam je zašto odbija medijsko fotografiranje; jedna lokalna inicijativa zamolila nas je da anonimno prikažemo korisnike u izvještajima. Ta iskustva pretočena su u kontrolni popis za zaštitu u devetoj sesiji, gdje svaki sudionik preuzima obvezu uvesti jednu konkretnu organizacijsku reformu koja štiti dostojanstvo, a ne lovi publicitet. Kako bismo izbjegli pisanje eurocentričnog priručnika, karipski primjere utkali smo u svako poglavlje ne kao egzotične anegdote, već kao analitičke oslonce. Primjer sustava vaučera za hranu koji uključuje simboličnu participaciju korisnika ilustrira pomoć temeljenu na dostojanstvu u 2. poglavlju; studentski festival obnove prostora postao je studija slučaja o mladima kao pokretačima promjena u 5. poglavlju.

Utemeljujući apstraktne pojmove u stvarnoj praksi, priručnik potiče čitatelje da lekcije prevedu u vlastite kontekste, umjesto da ih mehanički kopiraju. Studijsko putovanje bilo je više od pripreme aktivnosti, ono je poslužilo kao početna točka gdje su oblikovani koncepti, metode i ton priručnika. Ovaj priručnik nastao je u suradnji sa zajednicama koje su vlastitim primjerom pokazale kako izgleda uključivanje koje nadilazi simboliku. Zato svaki njegov dio proizlazi iz stvarnih iskustava i ostaje im vjeran.

01

Što je tokenizam?

1. Što je tokenizam?

Kada govorimo o radu s mladima, kao organizacije imamo odgovornost osigurati da naše aktivnosti i strukture doista odražavaju raznolikost mladih bez obzira na to tko su, odakle dolaze i u kakvom se položaju nalaze. Međutim, sama svijest o važnosti uključivanja ne znači nužno da u praksi svim mladima pružamo jednake prilike.

Jedan od najčešćih izazova na tom putu je upravo **tokenizam** - površno uključivanje koje naizgled djeluje inkluzivno, ali u stvarnosti održava postojeće odnose moći i ne donosi stvarne promjene.

Tokenizam se najčešće pojavljuje u obliku simboličnog uključivanja mladih iz podzastupljenih skupina, pri čemu se njihova prisutnost koristi kao dokaz "raznolikosti", iako oni u stvarnosti nemaju mogućnost sudjelovanja u odlučivanju. U radu s mladima, tokenizam nerijetko nije namjeren. Youth workeri i druge osobe koje rade s mladima često iskreno vjeruju da su inkluzivni kada na sastanak, projekt ili kampanju uključe "nekoga iz različitog konteksta".

No, uključivanje postaje tokenističko kada se mlade poziva samo zbog njihove identitetske pripadnosti, a ne zbog njihove stručnosti, iskustva ili ideja i kada se ne poduzimaju koraci da se osigura njihovo ravnopravno sudjelovanje.

Sam pojam *tokenizam* pojavio se 1960-ih i 1970-ih, ponajviše u kontekstu borbe za rasnu i spolnu ravnopravnost u SAD-u. U početku se koristio za kritiku površnog uključivanja Afroamerikanaca u političke i korporativne prostore, ali se ubrzo proširio i na feministički pokret te pokret za prava osoba s invaliditetom (Eyben, 2004). Danas se tokenizam prepoznaje kao vrsta performativne inkluzije kada se aktivnosti provode kako bi se *izgledalo* inkluzivno, ali se ne mijenjaju temeljne strukture i odnosi moći.

Zašto je tokenizam štetan?

Na prvi pogled, tokenizam može izgledati bezazleno pa čak i kao "korak naprijed" u odnosu na potpunu isključenost. No za mlade iz marginaliziranih zajednica on može imati duboko negativne posljedice. Biti pozvan u prostor u kojem se tvoj glas ne uvažava ili ne vidi kao vrijedan, može dodatno učvrstiti osjećaje nepovjerenja, nemoći i obespravljenosti.

Tokenizam često stavlja i nepravedan teret na pojedince, koji se odjednom nalaze u poziciji da "predstavljaju" čitavu zajednicu ili identitetsku skupinu. To dodatno pojačava stereotipe i briše unutarnju raznolikost zajednica. Također, mladi često postaju frustrirani ili emocionalno iscrpljeni kad shvate da se njihovo sudjelovanje koristi samo kao sredstvo bez stvarnog utjecaja na odluke. Prema materijalima SALTO centra za uključivanje i raznolikost iz 2022. godine), prava inkluzija zahtijeva vrijeme i spremnost na dijeljenje moći. Kad se sudjelovanje svede na simboličan čin, ono ne samo da ne doprinosi osnaživanju mladih, nego postaje prepreka istinskoj participaciji. Tokenizam time potkopava temeljna načela youth worka: poštovanje, ravnopravnost, samoodređenje i osnaživanje mladih.

Kako prepoznati tokenizam u radu s mladima?

Kao youth workeri i voditelji u radu s mladima, trebali bismo redovito zastati i postaviti si sljedeća pitanja:

- ❖ Uključujemo li mlade u proces odlučivanja ili ih samo pitamo za mišljenje nakon što je odluka već donesena?
- ❖ Odabiremo li sudionike kako bismo ispunili kvote raznolikosti ili zato što imaju znanja, vještine i perspektive koje pridonose projektu?
- ❖ Očekujemo li da mladi iz marginaliziranih skupina predstavljaju cijelu zajednicu?
- ❖ Osiguravamo li adekvatnu podršku (prijevod, pristupačnost, mentorstvo) kako bi svi mladi mogli ravnopravno sudjelovati?

Drugim riječima, nije dovoljno samo pozvati mlade u prostor - važno je osigurati da imaju stvarnu moć oblikovati ono što se u tom prostoru događa. Ako nemaju mogućnost utjecaja, njihovo sudjelovanje je samo formalnost, a to nije inkluzija.

02

Primjeri tokenizma

2. Primjeri tokenizma

Tokenizam se u radu s mladima pojavljuje kada su mladi uključeni u aktivnosti ili procese donošenja odluka više radi dojma, a ne zbog stvarnog sudjelovanja.

Često se manifestira kao površno uključivanje kada su mladi pozvani da sudjeluju u događanjima ili sastancima, ali bez stvarne prilike da utječu na ishode ili donesu konkretne odluke.

Tokenizam ne izgleda uvijek kao isključivanje.

Ponekad se skriva iza privida sudjelovanja. U kontekstu rada s mladima to može poprimiti razne oblike od toga da se mlade pozove radi "vidljivosti", do toga da im se "ponudi mjesto za stolom", ali bez stvarne moći odlučivanja.

U nastavku donosimo uobičajene primjere koje su mnogi youth workeri, voditelji projekata ili sami mladi zasigurno već doživjeli čak i u prostorima koji su imali dobre namjere.

Gdje najlakše možemo prepoznati tokenizam u radu s mladima?

Donosimo nekoliko primjera za koje vjerujemo da će većina čitatelja prepoznati iz vlastitih projekata ili aktivnosti u kojima su sudjelovali:

01

Površna zastupljenost

O tokenizmu govorimo kada su mladi pozvani na sastanak ili događanje, ali nemaju stvarnu priliku izraziti mišljenje ili njihovo mišljenje nije uvaženo. Odluke se donose bez njihova doprinosa ili čak i kada je doprinos formalno zatražen, on se ne uzima u obzir.

02

Kvote raznolikosti

Ovo je primjer koji je lako prepoznati u poslovnom sektoru, ali je itekako prisutan i u radu s mladima. U aktivnosti se uključuju osobe prvenstveno kako bi se zadovoljili uvjeti raznolikosti no njihovi se glasovi zapravo ne čuju i nemaju utjecaj na donošenje odluka. Ovakav oblik tokenizma osobito se vidi na međunarodnim događanjima, gdje su mladi iz različitih pozadina formalno prisutni ali nisu uključeni u stvarno planiranje ili donošenje odluka.

03

Foto-prilike

Svi smo vidjeli one „divne“ promotivne fotografije na kojima su mladi iz različitih etničkih skupina, koji promiču neku projektnu ideju ili postignuće. Međutim, često se događa da su ti mladi uključeni samo radi fotografiranja, bez jasne svijesti o svrsi fotografije ili sudjelovanja u procesu koji je do te fotografije doveo.

04

Jednokratno uključivanje

Organizacija uključi predstavnike mladih samo kako bi mogla reći da su "mladi sudjelovali" u određenom procesu. Vjerovali ili ne i to je oblik tokenizma.

Iako se može učiniti da je jedna mlada osoba zaista dobila prostor da iznese svoje mišljenje, ako je to sudjelovanje bilo jednokratno, bez kontinuiteta i bez stvarne namjere da se mlade dugoročno uključi riječ je o tokenizmu.

05

Nepotizam i favoriziranje

Čak i kada su mladi stvarno uključeni u procese donošenja odluka i provedbu aktivnosti, tokenizam može biti prisutan.

Ako su ti mladi odabrani isključivo zbog osobnih veza s osobama koje odlučuju tko će sudjelovati, a ne zbog svojih znanja, iskustava ili vještina - to je i dalje tokenizam.

06

Nedostatak podrške

Ovaj oblik tokenizma pojavljuje se kada su mladi uključeni u donošenje odluka i formalno imaju pravo sudjelovanja, ali nemaju adekvatnu podršku kroz edukaciju, informacije ili mentorstvo.

Stavljanje mladih u ulogu odgovornosti bez pripreme i podrške - osobito kada je to njihovo prvo iskustvo - može dovesti do frustracije, nesigurnosti i osjećaja da nisu dorasli zadatku. To je i dalje oblik tokenizma.

07

Nedostatak kontinuiteta

Ako mlade aktivno uključimo u aktivnosti organizacije mladih samo radi provedbe određenog projekta, ali im nakon završetka projekta ne ponudimo nikakav daljnji angažman, ostavit ćemo dojam da su bili iskorišteni i to s pravom. Iako se na prvi pogled može činiti da su mladi bili uključeni, bez nastavka suradnje nema istinske uključenosti - to i dalje ostaje oblik tokenizma.

08

Konzultacije bez odgovornosti

Mnoge organizacije provode konzultacije s mladima kako bi prikupile povratne informacije ili mišljenja. No, ako **ne postoji mehanizam** da se na temelju tih informacija nešto stvarno promijeni, ili ako **ne postoji obveza da se mladima odgovori** što se dogodilo nakon konzultacija to postaje **čista formalnost**. Konzultacije **nisu dovoljne** ako **nema stvarnog utjecaja ni odgovornosti**.

09

Isti mladi, uvijek iznova

U nekim projektima, stalno se zove ista mala skupina mladih da predstavljaju "glas mladih", bez pružanja prilike drugima da se uključe, razvijaju i dobiju mentorstvo.

Kada se uloga "mladih predstavnika" ne dijeli, ne otvara i ne razvija stvara se zatvoren krug.

To dodatno produbljuje tokenizam, čak i kada su ti isti mladi zaista aktivni.

Zaključno:

Ovi primjeri ne znače da je svako uključivanje mladih tokenističko, ali nas podsjećaju koliko lako tokenizam može nastati, čak i s najboljim namjerama.

Prepoznavanje ovih obrazaca prvi je korak prema stvarnom, autentičnom i osnažujućem sudjelovanju mladih.

03

Tokenizam nasuprot stvarnom sudjelovanju

3. Tokenizam nasuprot stvarnom sudjelovanju

U radu s mladima često govorimo o sudjelovanju mladih kao o cilju samom po sebi. Međutim, važno je imati na umu da nisu svi oblici sudjelovanja jednaki. Dok neki oblici sudjelovanja mladima zaista daju priliku za utjecaj, drugi im nude tek iluziju uključenosti. Zato je za youth workere i sve koji rade s mladima ključno naučiti prepoznati razliku između tokenizma i stvarnog sudjelovanja, ako želimo graditi prostore u kojima mladi nisu samo prisutni već imaju moć, utjecaj i priliku da se njihov glas doista čuje.

Hartova ljestvica sudjelovanja

Godine 1992., stručnjak za dječja prava Roger Hart razvio je vizualni model koji pomaže opisati različite razine i stupnjeve uključenosti djece i mladih u procese donošenja odluka. Model se sastoji od osam razina (prečki ljestvice), koje se kreću od nesudjelovanja do istinske angažiranosti mladih.

Ovaj model je od tada postao temeljni alat u radu s mladima i građanskom obrazovanju, jer nam pomaže preispitati je li neko sudjelovanje značajno ili samo simbolično. Svaka prečka na ljestvici predstavlja korak prema većem osnaživanju i dijeljenju odgovornosti. Iako ljestvica nije zamišljena kao stroga hijerarhija, ona nudi vrijedni okvir za razmišljanje o tome koliko stvarnog utjecaja mladi imaju u našim projektima i procesima.

Prečke 1 – 3: nesudjelovanje

Donje tri razine prikazuju aktivnosti koje se čine participativnima, ali u stvarnosti oduzimaju moć mladima. U takvim slučajevima, mladi se koriste kao ukras ili simbol, umjesto da budu stvarno uključeni.

01 Manipulacija

Sudjelovanje u obliku manipulacije događa se kada djeca i mladi ne razumiju pitanja koja stoje iza participativnog procesa, niti svoju ulogu u tom procesu. Njihova prisutnost je uglavnom inscenirana kako bi služila interesima odraslih. Primjer može biti situacija u kojoj djeca predškolske dobi nose političke transparente o utjecaju društvenih politika na djecu, a da pritom ne razumiju ni tematiku ni vlastitu ulogu u političkom procesu.

02 Dekoracija

Sudjelovanje u obliku dekoracije događa se kada su djeca i mladi izloženi javnosti tijekom nekog događanja, nastupa ili druge aktivnosti, koja je organizirana s određenom svrhom, ali oni ne razumiju značenje ni cilj vlastitog sudjelovanja. Njihova prisutnost nema stvarnu svrhu osim da učini događaj prividno inkluzivnim. Primjer može biti grupa mladih koja je pozvana da izvede ples na klimatskom događanju, a da im pritom nitko ne objasni o čemu se radi, zašto je njihov nastup važan ili kakvu poruku prenose. Sve je tu samo radi dojma.

03 Tokenizam

Kao što smo već ranije spomenuli, sudjelovanje u obliku tokenizma događa se u situacijama u kojima se mladima naizgled daje glas, ali u stvarnosti imaju vrlo malo ili nimalo izbora o temi o kojoj će govoriti, niti slobodu da odaberu način na koji će to izraziti. Osim toga, često nemaju priliku oblikovati vlastito mišljenje, niti dobivaju podršku da se pripreme za sudjelovanje. Primjer može biti mlada osoba romskog podrijetla koja je pozvana da sudjeluje na panelu o raznolikosti, ali joj nitko ne postavlja konkretna pitanja, ne pruža podršku da se pripremi, i stječe dojam da je pozvana samo kako bi „predstavljala svoju etničku pripadnost“, a ne kao osoba s vlastitim mišljenjima i iskustvima.

Prečke 4–6: sudjelovanje koje pokreću odrasli uz uključivanje mladih

Ove srednje razine opisuju autentičnije oblike sudjelovanja, u kojima su mladi zaista uključeni, ali odrasli i dalje zadržavaju vodeću ulogu i glavnu odgovornost.

04 Dodijeljena, ali informirana uloga

Sudjelovanje u obliku dodijeljene, ali informirane uloge događa se kada odrasli pokreću projekt, ali mladi jasno razumiju njegovu svrhu, znaju svoju ulogu i pristaju sudjelovati. Primjer može biti youth worker koji pozove mlade da pomognu u provedbi radionice. Iako su odrasli osmislili sadržaj radionice, mladi znaju što se od njih očekuje, razumiju ciljeve aktivnosti i dobrovoljno sudjeluju.

05 Konzultirani i informirani

Sudjelovanje u obliku konzultirani i informirani znači da su mladi uključeni u savjetovanje, a njihova mišljenja i perspektive odrasli zaista uzimaju u obzir pri donošenju odluka. Iako su odrasli i dalje odgovorni za konačne odluke, mladima je jasno objašnjen proces, znaju kako će se njihove ideje koristiti, i imaju priliku izraziti svoje mišljenje na način koji im odgovara. Primjer može biti škola koja razvija novi pravilnik o digitalnom ponašanju, pa provodi strukturirane konzultacije s učenicima, prikuplja njihove prijedloge i otvoreno komunicira na koji će način ti prijedlozi biti integrirani.

06 Inicirano od strane odraslih, dijeljeno odlučivanje s mladima

Ova razina sudjelovanja podrazumijeva da odrasli iniciraju određenu aktivnost ili projekt, ali od samog početka uključuju mlade u proces donošenja odluka. Ovdje postoji istinska suradnja - mladi i odrasli dijele odgovornost, međusobno razmjenjuju ideje i zajedno oblikuju smjer aktivnosti. Mladi imaju pravo glasa, a njihovi se doprinosi ozbiljno uzimaju u obzir pri donošenju svih važnijih odluka. Primjer: lokalna organizacija za mlade planira novu kampanju o mentalnom zdravlju - odrasli su inicirali ideju, ali mladi i odrasli zajednički osmišljavaju poruke, strategije i aktivnosti, uz međusobno poštovanje i jasno definirane uloge.

Prečke 7–8: sudjelovanje koje pokreću mladi

Ove gornje razine predstavljaju najviše osnažujuće oblike sudjelovanja, u kojima mladi preuzimaju vodstvo, dok su odrasli prisutni kao podrška, voditelji ili saveznici.

07 Inicirano i vođeno od strane mladih

Inicirano i vođeno od strane mladih odnosi se na situacije u kojima mladi samostalno osmisle i vode projekt ili inicijativu. Odrasli mogu pružiti podršku ako ih se to zatraži, ali mladi zadržavaju potpunu kontrolu nad procesom i sadržajem. Iako odrasli mogu promatrati ili asistirati, ne smiju se uplitati, niti preuzimati upravljačku ili vodeću ulogu. Međutim, Hart ističe da je teško pronaći primjere inicijativa u zajednici koje su u potpunosti pokrenula djeca ili mladi. Glavni razlog za to je činjenica da odrasli često ne znaju kako adekvatno odgovoriti na inicijative koje dolaze od mladih. Čak i u slučajevima kada odrasli ostave djeci slobodu da osmisle i oslikaju mural na zidu ili da urede vlastitu prostoriju za slobodno vrijeme, čini se da im je teško odoljeti potrebi da preuzmu vodeću ili nadzornu ulogu.

08 Inicirano od strane mladih uz zajedničko odlučivanje s odraslima

Inicirano od strane mladih uz zajedničko odlučivanje s odraslima odnosi se na situacije u kojima mladi i odrasli zajedno osmišljavaju i vode projekt kao ravnopravni suradnici. Ovo je idealni model međugeneracijske suradnje, u kojem se moć iskreno dijeli, a međusobno poštovanje vodi cijeli proces. Primjeri mogu uključivati učenike koji zajedno s odraslima prikupljaju sredstva, razvijaju i provode školski program, ili vode kampanju u zajednici. Jedna od najvećih prednosti ovog oblika sudjelovanja je to što može osnažiti mlade da stvarno utječu na politike, odluke ili rezultate, koji su tradicionalno bili isključivo pod kontrolom odraslih - poput zakonodavnih ili političkih procesa. Na ovoj razini, sudjelovanje postaje transformativno. Mladi ne samo da oblikuju svoju okolinu, već razvijaju i vlastite vještine vodstva, osjećaj odgovornosti i građanski identitet. Ovi oblici sudjelovanja usklađeni su s demokratskim vrijednostima i ciljevima osnaživanja mladih (Hart, 1992).

(Roger Hartova Ljestvica sudjelovanja, koja opisuje osam razina uključenosti mladih, od manipulacije do zajedničkih odluka koje iniciraju mladi (Hart, 1992).)

Osnaživanje mladih i penjanje ljestvama

Kako bismo mladima omogućili da se penju kroz različite prečke/razine Hartove ljestvice sudjelovanja, nije dovoljno da ih jednostavno uključimo u procese donošenja odluka. Potrebno je raditi na njihovom osnaživanju. Osnaživanje se odnosi na proces kroz koji pojedinci stječu samopouzdanje, vještine i prilike da donose odluke i oblikuju vlastiti život.

U kontekstu rada s mladima, osnaživanje znači stvaranje uvjeta u kojima su mladi viđeni, saslušani i u kojima im se vjeruje. To započinje stvaranjem sigurnog okruženja u kojem se mogu slobodno izraziti bez straha od osuđivanja. Također uključuje priznavanje njihovog životnog iskustva kao oblika stručnosti.

Prečesto se od mladih očekuje da se prilagode strukturama koje vode odrasli, umjesto da ih se poštuje zbog znanja koje su stekli suočavanjem s vlastitim izazovima u stvarnom životu.

Konačno, važno je koristiti neformalne i iskustvene metode učenja, jer osnaživanje ne dolazi iz toga da mladima govorimo što da rade, već iz toga da im damo slobodu da pokušaju, pogriješe i pokušaju ponovno u sigurnom prostoru.

U tome youth workeri i svi koji rade s mladima imaju ključnu ulogu: ne kao učitelji ili instruktori, već kao mentori i saveznici mladima.

Kako zaključuje priručnik "Have Your Say!" Vijeća Europe (2022.), „*Sudjelovanje bez osnaživanja ima svoje granice, stvarni utjecaj nastaje tek kada mladi povjeruju da se njihov glas doista čuje i kada dobiju podršku da prema njemu i djeluju.*“

Drugim riječima, značajno sudjelovanje ne može postojati bez osnaživanja. Nije dovoljno pitati mlade što misle moramo ih podržati da djeluju u skladu s onim u što vjeruju.

04

Kretanje prema stvarnoj inkluziji

4. Kretanje prema stvarnoj inkluziji

Stvarna inkluzija u radu s mladima zahtijeva više od površnih gesta, ona podrazumijeva stvaranje procesa u kojima mladi, posebno oni iz marginaliziranih skupina, mogu aktivno oblikovati i voditi inicijative. Nije dovoljno “pozvati mlade za stol”; umjesto toga, organizacije koje rade s mladima trebaju zajedno s njima sudjelovati u stvaranju tog stola, osiguravajući da svaki glas ima utjecaj, odgovornost i priznanje. Ovo poglavlje istražuje načela su-kreacije, strategije za izgradnju inkluzivne kulture te praktične alate za postavljanje i praćenje ciljeva vezanih uz inkluziju.

Načela su-kreacije i dizajna vođenog od strane mladih

Su-kreacija znači raditi zajedno s mladima kao ravnopravnim partnerima, dijeleći moć u svakoj fazi dizajna, provedbe i evaluacije projekata (Vijeće Europe, 2021). Ona dovodi u pitanje tradicionalne hijerarhijske strukture, zamjenjujući ih suradničkim pristupima koji se oslanjaju na životno iskustvo i kreativnost mladih.

Ključna načela su-kreacije uključuju:

- Zajedničko donošenje odluka: Mladi i odrasli donose odluke zajedno, uz međusobno priznavanje da mladi unose jedinstvene perspektive, dok odrasli doprinose stručnošću i strukturnom podrškom.
- Transparentnost: Svi procesi, uloge i očekivanja otvoreno se raspravljaju i dogovaraju s uključenima.
- Iterativna suradnja: Su-kreacija je kontinuirani proces - ideje se testiraju, preispituju i prilagođavaju uz stalni doprinos mladih sudionika (SALTO Inclusion, 2022).
- Osnaživanje: Mladi se potiču da preuzmu liderske uloge, uz podršku kroz mentorstvo, razvoj vještina i pristup resursima.

Jedan koristan okvir za razumijevanje ovog pristupa je model "Putovi ka sudjelovanju" (Pathways to Participation), koji naglašava da autentično sudjelovanje mora biti i utjecajno i dobrovoljno (Strategija za sudjelovanje mladih, Vijeće Europe, 2021).

Procesi dizajnirani od strane mladih stoga moraju započeti slušanjem potreba i aspiracija mladih, a ne samo pozivanjem da se uključe u unaprijed određene planove.

Izgradnja inkluzivne kulture unutar organizacija koje rade s mladima

Inkluzivna kultura nije samo skup pravila ili politika - ona predstavlja način razmišljanja i svakodnevnu praksu koja vrednuje raznolikost, ravnopravnost i osjećaj pripadnosti (Youth Partnership, 2020). Kako bi stvorile takvu kulturu, organizacije koje rade s mladima trebaju:

- U središte staviti glasove marginaliziranih mladih: Aktivnosti trebaju biti namjerno osmišljene kako bi uključile one koji su često zanemareni - primjerice, mlade iz ruralnih područja, mlade s invaliditetom ili mlade iz etničkih manjina.
- Prilagoditi metode facilitacije: Tehnike poput diskusija u krugu, world café formata ili pričanja osobnih priča omogućuju svim sudionicima da se izraze na način koji im je siguran i smislen (SALTO Inclusion, 2022).
- Propitivati odnose moći: Voditelji i zaposlenici trebaju redovito preispitivati vlastite predrasude, osiguravajući da se mladi osjećaju osnaženo da dovode odluke u pitanje ili predlažu alternative.
- Osigurati strukturnu podršku: Uključivanje često zahtijeva dodatne resurse poput prijevoza, prevođenja ili alata za pristupačnost kako bi se svakom mladom omogućilo potpuno sudjelovanje.

Poticanje inkluzivne kulture znači napustiti logiku „predstavljanja” (gdje je prisutno jedno ili dvoje mladih) i prijeći na mindset partnerstva, u kojem su mladi suvlasnici i procesa i rezultata.

Postavljanje i praćenje ciljeva inkluzije

Kretanje prema stvarnoj inkluziji također znači postaviti jasne, mjerljive ciljeve i pratiti napredak. Inkluzija se ne smije prepustiti slučaju potrebno ju je planirati, evaluirati i neprestano unapređivati.

Kako postaviti ciljeve za inkluziju:

1. Prepoznajte prepreke: Koristite alate za prikupljanje povratnih informacija i konzultacije s mladima kako biste mapirali postojeće zapreke za sudjelovanje.
2. Odredite prioritete: Utvrdite koje aspekte treba poboljšati - primjerice raznolikost sudionika, moć odlučivanja ili pristupačnost aktivnosti.
3. Kreirajte mjerljive pokazatelje: Primjeri uključuju broj odluka donesenih od strane mladih u projektu, ili raznolikost predstavnika mladih na vodećim pozicijama.

Praćenje napretka:

- Liste za samoprocjenu (poput SALTO-ovih inkluzijskih kartica) mogu pomoći youth workerima da se kritički osvrnu na vlastite aktivnosti i prepoznaju jesu li one zaista participativne ili još uvijek tokenističke.
- Mehanizmi povratnih informacija trebali bi biti sustavno uspostavljeni kako bi se prikupljala mišljenja mladih nakon svake aktivnosti, te kako bi se vidljive promjene provodile na temelju njihove povratne informacije.

Ovaj proces nije puko ispunjavanje kućica u tablici, već uspostavljanje trajne kulture poboljšanja, koja je usklađena s načelima ravnopravnosti i osnaživanja.

05

Petodnevni program neformalnog obrazovanja

5. Petodnevni program neformalnog obrazovanja

U ovom dijelu priručnika donosimo 10 obrazovnih radionica, osmišljenih za provedbu petodnevnog programa neformalnog osposobljavanja. Većina radionica može se također koristiti pojedinačno, kao samostalne aktivnosti. Svaka radionica je planirana u trajanju od 180 minuta, a za svaki dan su predviđene dvije radionice što daje 6 sati edukacija dnevno, odnosno ukupno 30 sati edukacije tijekom cijelog programa.

1. dan: Upoznavanje i uvod u tokenizam

Radionica 1 Upoznavanje, Team building

Trajanje: 180 minuta

Ciljevi radionice:

- Izgraditi osjećaj povjerenja među sudionicima
- Stvoriti siguran i inkluzivan prostor za učenje
- Predstaviti ciljeve i metodologiju treninga

Tijek radionice: **Energiser – Ljudski bingo (30 minuta)**

(korak po korak opis aktivnosti)

Voditelj unaprijed priprema bingo kartice koje sadrže različite osobine ili životna iskustva (npr. “Ima kućnog ljubimca”, “Zna voziti bicikl”, “Govori više od dva jezika”).

Sudionici se kreću po prostoriji i međusobno komuniciraju kako bi pronašli osobe koje odgovaraju opisima na kvadratićima te prikupljaju potpise. Sudionici koji prvi ispune jedan red (“bingo”) dijele zabavne činjenice koje su saznali o drugima. Ovisno o broju sudionika, voditelj objašnjava pravila – koliko redova treba ispuniti da bi se završila kartica, te koliko puta se ista osoba može upisati kao odgovor na neko pitanje.

 Igre upoznavanja (30 minuta)

Za igre upoznavanja imena predlažemo dvije aktivnosti za sudionike.

Prva je speed dating: sudionici formiraju dva kruga, jedan unutar drugoga, gledajući jedni druge lice u lice, unutarnji krug se rotira nakon svakog pitanja, slijede kratki razgovori u parovima na svaku temu (npr. „Na koju si svoju vještinu najponosniji?” ili „Što se nadaš naučiti danas?”)

Druga igra je mreža povezanosti: sudionici stoje u krugu s jednom osobom koja drži klupko vune, ta osoba kaže svoje ime i jedno očekivanje od treninga, zatim baci klupko nekoj drugoj osobi s druge strane kruga držeći kraj vune u ruci, proces se ponavlja dok svi nisu međusobno povezani mrežom.

Kako bi naše idealno okruženje za učenje trebalo izgledati (45 minuta)

Voditelj dijeli sudionike u male grupe, a svaka grupa dobiva zadatak izraditi vizualnu mapu svog idealnog okruženja za učenje koristeći papir za plakat (flipchart) i markere.

Voditelj potiče grupe da razmotre sljedeće aspekte prilikom definiranja idealnog okruženja za učenje koje žele vidjeti tijekom ovog treninga: fizičko okruženje, emocionalna atmosfera, stilovi interakcije, podržavajući resursi itd.

Grupama se daje do 30 minuta za raspravu i crtanje svoje verzije idealnog okruženja, a zatim svoje mape predstavljaju u cijeloj grupi. Voditelj ističe zajedničke vrijednosti i težnje koje se ponavljaju među grupama, te ovu aktivnost zaključuje zajedničkim dogovorom svih sudionika o tome kako se tijekom ovog treninga/osposobljavanja može osigurati takvo idealno okruženje.

Očekivanja i doprinosi (45 minuta)

Dva papira za plakat (flipchart) postavljene su na zid s naslovima „Naša očekivanja“ i „Naši doprinosi“. Sudionici koriste ljepljive papiriće (sticky notes) kako bi napisali:

- što očekuju od treninga (npr. „Očekujem naučiti praktične alate“)
- kako su spremni doprinijeti (npr. „Aktivno ću sudjelovati“)

Voditelj potom vodi zajedničku refleksiju uspoređujući obje strane, te zaključuje ovu aktivnost pregledom svega što je zapisano na obje plahte.

Grupni dogovor (30 minuta)

Nastavljajući na prethodne aktivnosti, voditelj moderira grupu u kreiranju zajedničkog dogovora koji definira kako žele surađivati tijekom treninga.

Predložene teme uključuju:

- poštovanje u komunikaciji
- poštivanje vremena
- povjerljivost
- otvorenost i davanje/povratne informacije
- principi sigurnog prostora

Dogovor se zapisuje na veliki papir za plakat, a svi sudionici ga potpisuju kao potvrdu slaganja.

Voditelj zaključuje prvu radionicu predstavljanjem glavnih ciljeva i metodologije treninga.

Materijali:

- Bingo kartice za igru bingo (potrebno pripremiti prije početka sesije)
 - Klupko vune
 - Papiri za plakat (flipchart), markeri
 - Samoljepljivi papirići (post-it), olovke
 - Projektor (opcionalno)
-

Savjeti za postizanje veće uključivosti:

➤ Energiser - Ljudski Bingo:

- Prilagodite jezik na karticama tako da bude razumljiv osobama s različitim razinama poznavanja jezika ili kognitivnom raznolikošću. Koristite jasne i vizualne izraze.
- Izbjegavajte vrlo osobne kategorije (npr. „bio/la je u dugoj vezi”) koje mogu izazvati nelagodu ili društveni pritisak.
- Omogućite opciju igranja u parovima ili trojkama za one koji se ne osjećaju ugodno u samostalnoj interakciji.

➤ Kako bi naše idealno okruženje za učenje trebalo izgledati:

- Osigurajte izrezane slike, naljepnice ili časopise kako bi sudionici mogli izraziti svoje ideje bez potrebe da sami crtaju.

➤ Očekivanja i doprinosi:

- Prevedite naslove na plakatima (flipchartima) na nekoliko jezika ako je grupa višejezična.
- Prikupite očekivanja usmeno ili anonimno za one koji ne žele pisati javno.

➤ Grupni dogovor:

- Pokažite vizualne primjere inkluzivnih grupnih dogovora (piktogrami, jasne fraze, emotikoni).
 - Vraćajte se na usvojeni dogovor tijekom tjedna i otvorite „prostor za izmjene” kako biste uključili nove prijedloge ili prilagodbe.
-

Ishodi:

- Sudionici će izgraditi odnose povjerenja unutar grupe.
 - Sudionici će moći doprinijeti stvaranju sigurnog i inkluzivnog okruženja za učenje.
 - Sudionici će moći izraziti svoja individualna očekivanja i doprinose vezane uz trening.
 - Sudionici će zajedno izraditi grupni dogovor koji potiče poštovanje i suradničko učenje.
 - Sudionici će razumjeti ciljeve i metodologiju treninga.
-

Radionica 2

Uvod u tokenizam

Trajanje:

180 minuta

Ciljevi radionice:

- Definirati pojam tokenizma i njegove različite oblike.
- Razviti vještine sudionika za razlikovanje simbolične i stvarne uključenosti.
- Razumjeti utjecaj tokenizma na pojedince i skupine.

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

➤ Zagrijavanje (Energiser) – Točno ili netočno (20 minuta)

Voditelj čita tvrdnje vezane uz sudjelovanje mladih i inkluziju. Sudionici se fizički premještaju na jednu stranu prostorije ako smatraju da je tvrdnja točna, ili na drugu ako smatraju da je netočna (jedna strana prostorije označava „točno“, druga „netočno“).

Nakon svake tvrdnje, voditelj otvara kratku raspravu ili daje pojašnjenje. Primjeri tvrdnji koje se mogu koristiti u ovoj aktivnosti (voditelj može, ovisno o kontekstu grupe, pripremiti i druge tvrdnje osim predloženih):

- „Sudjelovanje mladih uvijek dovodi do stvarnih promjena.“ (Netočno)
- „Dovoljno je imati jednog mladog člana u upravnom odboru kako bi se osigurao glas mladih.“ (Netočno)
- „Tokenizam se odnosi samo na brojke.“ (Netočno)
- „Youth workeri su uvijek svjesni kada primjenjuju tokenizam.“ (Netočno)

➤ Uvodno predavanje o tokenizmu (30 minuta)

Voditelji provode živopisno i interaktivno izlaganje koristeći prezentaciju i vizualne materijale kao poticaj za sudjelovanje.

Za uključivanje sudionika mogu se koristiti alati za anketiranje (npr. Mentimeter).

Sadržaj koji se treba obuhvatiti tijekom prezentacije:

- **Što je tokenizam? Ključne definicije i karakteristike** Neki od mogućih izvora koji se mogu koristiti za ovu temu:

Wikipedia – Tokenism

<https://en.wikipedia.org/wiki/Tokenism>

Council of Europe – On the Ladder: Manual for Human Rights Education with Young People

<https://www.coe.int/en/web/compass/on-the-ladder>

StFX Employment Innovation – YEF Tokenism

<https://www.stfxemploymentinnovation.ca/yef-tokenism/>

- **Povijest tokenizma (kratki pregled)** *Neki od mogućih izvora koji se mogu koristiti za ovu temu:* Hart, R. (1992) – Children’s Participation: From Tokenism to Citizenship

<https://participationpool.eu/wp-content/uploads/2020/05/Hart-R.-1992-Children-Participation-from-Tokenism-to-Citizenship.pdf>

Wikipedia – Tokenism

<https://en.wikipedia.org/wiki/Tokenism>

Antigua Observer – YouthZone: Tokenism

<https://antiguaobserver.com/youthzone-tokenism/>

- **Kako se tokenizam pojavljuje u kontekstu rada s mladima** *Neki od mogućih izvora koji se mogu koristiti za ovu temu:* YPDE – Study Visit Report: Beyond Tokenism – Youth Lead Inclusion

<https://yp-de.org/news/study-visit-report-beyond-tokenism-youth-lead-inclusion/>

ESDN Policy Brief – Youth Involvement in Europe (2022)

https://www.esdn.eu/fileadmin/Publications/ESDN_Policy_Briefs/2022/ESDN_9_Policy_brief_Youth_Involvement_in_Europe_FINAL.pdf

Fletcher, A. – Are You Tokenizing Youth?

<https://adamfletcher.net/2012/10/31/are-you-tokenizing-youth/>

- **Oblici tokenizma (numerički, simbolički, performativni)** *Neki od mogućih izvora za ovu temu:*

Council of Europe – On the Ladder: Manual for Human Rights Education with Young People

<https://www.coe.int/en/web/compass/on-the-ladder>

ESDN Policy Brief – Youth Involvement in Europe (2022)

https://www.esdn.eu/fileadmin/Publications/ESDN_Policy_Briefs/2022/ESDN_9_Policy_brief_Youth_Involvement_in_Europe_FINAL.pdf

CultureAlly – What Is Tokenism?

<https://www.cultureally.com/blog/what-is-tokenism>

- **Utjecaj na mlade i organizacije** *Neki od mogućih izvora koji se mogu koristiti za ovu temu:* EDYN – Tokenism in Youth Activism: Are Young Voices Really Being Heard?

<https://edyn.eu/tokenism-in-youth-activism-are-young-voices-really-being-heard/>

LinkedIn Article – Not Just a Seat at the Table: Why Youth Tokenism Fails Us All

<https://www.linkedin.com/pulse/just-seat-table-why-youth-tokenism-fails-us-all-gevorg-ghazaryan-ir7sf>

PeerTAC – Navigating Tokenism in Youth Peer Advocacy

<https://peertac.org/2024/09/05/navigating-tokenism-in-family-and-youth-peer-advocacy-a-guide-for-genuine-inclusion/>

Sudionici se potiču da postavljaju pitanja, reagiraju putem anketa ili kratko raspravljaju u parovima tijekom pauza u prezentaciji.

U pripremi za ovu sesiju, voditelji trebaju odvojiti vrijeme za izradu vizualne i interaktivne prezentacije.

Mogući izvori informacija navedeni su ispod svake od gore navedenih tema.

➤ **Analiziranje stvarnih slučajeva tokenizma (40 minuta)**

Voditelj dijeli sudionike u 3 male grupe i svakoj grupi daje kratak, realističan scenarij koji ilustrira različit oblik tokenizma:

1. Mjesto za stolom - mladi predstavnik pozvan je na sastanak općinskog odbora, ali tek nakon što su sve odluke već donesene.
2. Konzultacije za fotografiju - mladi se okupljaju radi brze fotografije kako bi se pokazalo da su "uključeni", ali oglašena radionica se iznenada otkazuje.
3. Izgubljeni u prijevodu - sastanak upravnog odbora održava se online i isključivo na stručnom engleskom jeziku, zbog čega youth worker (osoba koja radi s mladima) iz ruralnog područja nije u mogućnosti sudjelovati u raspravi.

Svaka grupa dobiva flipchart papir i markere, kao i set smjernica u obliku pitanja: Koji detalji otkrivaju prisutnost tokenizma? Kako bi takva situacija mogla utjecati na mladu osobu? Koje bi promjene dovele do istinske uključenosti? Što bi stručnjaci za rad s mladima mogli napraviti drugačije? Grupe imaju 15 minuta za analizu i bilježenje svojih zapažanja, nakon čega se vraćaju u zajedničku grupu.

Svaka grupa predstavlja ključne nalaze cijeloj grupi u trajanju od tri minute, koristeći flipchart kao vizualnu kao podršku izlaganju.

Voditelj sažima zajedničke zaključke, ističe različite oblike tokenizma (simbolično sudjelovanje, formalna konzultacija bez stvarnog utjecaja, strukturna isključenost) te vodi kratku refleksiju o strategijama za autentično uključivanje mladih. Ovaj korak završava dogovorom oko ključnih načela za inkluzivan pristup koja će se primjenjivati tijekom cijelog treninga.

➤ **Vremenska crta s primjerima tokenizma kojima smo svjedočili (40 minuta)**

Voditelji postavljaju dugu vodoravnu vremensku liniju na zid koristeći ljepljivu traku ili veliki papir.

Sudionici dobivaju samoljepljive papiriće i pozvani su da se prisjete stvarnih ili opaženih primjera tokenizma (iz medija, škole, posla, inicijativa za mlade itd.). Svaki primjer se zapisuje na samoljepljivi papirić i postavlja na vremensku liniju na temelju toga kada se dogodio. Voditelji traže od svakog sudionika da unese najmanje 2 primjera.

Nakon što su svi papirići postavljeni, sudionici se kreću duž vremenske linije i čitaju primjere. Voditelji zatim vode grupnu refleksiju:

- Uočavate li sličnosti ili teme koje se provlače kroz više primjera?
- Jesu li se oblici tokenizma mijenjali tijekom vremena?
- Kako su se naša svijest i razumijevanje tokenizma razvijali?

➤ **Kako razumijemo i možemo raditi na temama tokenizma i inkluzije (40 minuta)**

Sudionici se vraćaju u manje grupe iz prethodnih koraka. Svaka grupa izrađuje dvije radne definicije: jednu za "tokenizam" i jednu za "istinsku inkluziju". Potiče ih se da definicije temelje na uvidima stečenim tijekom ove sesije.

Voditelji daju sljedeće upute za ovaj korak:

- Koristite vlastite riječi i zaključke iz dosadašnjih aktivnosti
- Zapišite definicije na papir za flipchart
- Budite spremni predstaviti definicije svoje grupe pred svima.

Svaka grupa predstavlja svoje definicije. Voditelji vode raspravu s ciljem usporedbe i isticanja ključnih elemenata iz različitih definicija.

Ne nameće se jedna jedina definicija - potiče se raznolikost perspektiva, dok voditelji pritom paze da su definicije utemeljene na sadržajima predstavljenima od početka sesije.

Materijali:

- Unaprijed pripremljene izjave za igru „Istina ili laž“
- Projektor, platno, prienosno računalo i prezentacijske slajdove
- Po izboru: alati za interaktivno glasanje tijekom prezentacije (npr. Mentimeter, Slido)
- Pripremljeni i isprintani scenariji za rad u manjim grupama
- Papiri za flipchart, ljepljive papiriće (post-it), markeri

Savjeti za postizanje veće uključivosti: **Energiser – Istina ili laž:**

- Aktivnost se prilagođava korištenjem vizualno pristupačnih materijala - kartica, piktograma i lako čitljivog teksta - kako bi bila razumljiva i uključiva za sve sudionike, posebno za mlade osobe s invaliditetom te za mlade s migrantskim iskustvom.

 Analizirajmo stvarne primjere tokenizma:

- Pročitajte scenarije naglas prije podjele u grupe ili osigurajte verzije na više jezika ako je to potrebno grupi.
- Dopustite sudionicima da svoja zapažanja iznesu u pisanom obliku umjesto usmeno, ako im to više odgovara.

 Vremenska crta primjera tokenizma kojima smo svjedočili:

- Jasno naglasite da sudionici mogu koristiti anonimne izvore ili primjere iz medija ako ne žele dijeliti osobna iskustva.

Ishodi:

- Sudionici će moći definirati tokenizam i razlikovati ga od istinske uključenosti
 - Sudionici će moći prepoznati različite oblike tokenizma u radu s mladima i širem društvenom kontekstu.
 - Sudionici će moći razumjeti povijesne i strukturne uzroke tokenizma u procesima sudjelovanja.
 - Sudionici će moći analizirati osobni i kolektivni utjecaj tokenističkih praksi
 - Sudionici će moći kritički procijeniti stvarne situacije i predložiti alternativne, uključive pristupe.
 - Sudionici će moći razviti i jasno oblikovati radne definicije tokenizma i smislenog uključivanja mladih.
-

Dan 2: Tokenizam u radu s mladima, moć, privilegije i zastupljenost

Radionica 3 **Kako se tokenizam manifestira u radu s mladima?**

Trajanje: 180 minuta

Ciljevi radionice:

- Identificirati na koje se načine tokenizam očituje u kontekstu rada s mladima
- Analizirati i promišljati stvarne i simulirane primjere tokenizma u usporedbi sa smislenim uključivanjem mladih
- Uočiti gdje se u vlastitom okruženju najčešće pojavljuje tokenizam i koji znakovi na to mogu upozoriti.
- Razviti zajednički skup praktičnih pokazatelja koji pomažu razlikovati stvarnu uključenost od simboličkog sudjelovanja

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Energiser – “Prenesi kamen” (15 minuta)

Podijelite sudionike u dva reda s jednakim brojem osoba. Svaki red dobiva mali kamen koji se prenosi ili se oponaša prijenos niz red, s rukama ispred tijela. Oba reda prenose kamen u isto vrijeme. Sudionici promatraju drugi tim kako bi pogodili gdje se kamen nalazi na kraju prijenosa. Kada kamen stigne do kraja reda, svaki tim se nakratko sastaje kako bi odlučio kod koga misle da se nalazi kamen u drugom timu. Točan pogodak donosi bod. Nakon pogađanja, timovi se vraćaju na svoje pozicije. Osoba s početka reda seli se na kraj, i proces se ponavlja kako bi svi imali priliku voditi prijenos. U slučaju većih grupa, moguće je organizirati više redova i rotirati sudionike nakon svake runde.

Galerija studija slučaja – tokenizam i rad s mladima (40 minuta)

Voditelji unaprijed pripremaju pet do šest kratkih studija slučaja. Svaka studija treba opisivati scenarij sudjelovanja mladih, temeljen na stvarnim ili izmišljenim projektima, vijećima mladih, savjetničkim ulogama ili kampanjama. Neke studije slučaja trebaju jasno prikazivati tokenizam, dok druge mogu prikazivati stvarno uključivanje ili predstavljati sivu zonu otvorenu za interpretaciju. Svaka studija slučaja postavlja se na flipchart ili ispisuje i izlaže na zasebnom mjestu u prostoriji. Voditelji dijele sudionike u manje grupe od 3 do 4 osobe i svakoj grupi dodjeljuju različito početno mjesto u prostoriji. Grupe se zatim rotiraju od jedne do druge postaje, zadržavajući se oko 6–7 minuta na svakoj. Na svakoj postaji razgovaraju o tri pitanja koja su ispisana pored scenarija i služe kao smjernice za raspravu.

- Je li ovo tokenizam?
- Koji znakovi vam to ukazuju?
- Kako bi to moglo utjecati na uključene mlade osobe?

Nakon što su sve grupe prošle kroz sve postaje, voditelji okupljaju sudionike na zajednički završni razgovor. Pozivaju svaku grupu da podijeli jedan primjer koji je potaknuo snažnu raspravu te ih potiču da zajedno promisle o znakovima i obrascima koji su se ponavljali u različitim slučajevima.

➤ **Prepoznamo tokenizam u vlastitom radu s mladima (30 minuta)**

Nakon obilaska svih scenarija, voditelji zamole sudionike da se vrate u svoje izvorne male grupe. Vode ih kroz proces refleksije o vlastitim iskustvima i kontekstima. Svaka grupa dobiva zadatak da razmotri sljedeće:

- Gdje smo u našim vlastitim projektima ili organizacijama? primijetili primjere tokenizma?
- Jesmo li zanemarili ili propustili neke znakove upozorenja?
- Što se često skriva iza izraza poput „uključivanje mladih“ ili „sudjelovanje“?

Grupe se potiče da na papir formata flipcharta napišu dva konkretna izlazna rezultata:

- **Popis od najmanje tri stvarne ili potencijalne rizične točke** u njihovom kontekstu u kojima bi se tokenizam mogao pojaviti
- **Popis pokazatelja ili znakova** koji sugeriraju da sudjelovanje mladih možda nije suštinsko, već simbolično

Voditelji se kreću po prostoriji kako bi pružili podršku grupama, odgovarali na pitanja i poticali iskreno promišljanje. Grupe zatim objavljuju svoje radove na plakatima kako bi ih ostali sudionici mogli pregledati.

➤ **Tokenizam ili ne? (40 minuta)**

Voditelji uvode vježbu kroz igru uloga kako bi sudionici istražili kako se tokenizam pojavljuje u stvarnim situacijama. Unaprijed pripremaju tri do četiri kratka scenarija koji prikazuju različite oblike uključivanja mladih - primjerice sastanak vijeća mladih, sjednicu organizacijskog odbora ili konferenciju na kojoj se od mladih traži da iznesu svoje mišljenje. Svaka grupa odabire ili dobiva jedan scenarij. Imaju oko 10 minuta da ga pročitaju i pripreme kratku izvedbu u trajanju od 3 do 5 minuta, a zatim izvode svoje igre uloga pred ostalim sudionicima.

Nakon svake izvedbe, ostale grupe pozivaju se da razmotre sljedeća pitanja:

- Je li ovo bio primjer tokenizma?
- Što vas je navelo na takvo mišljenje?
- Kako bi se ova situacija mogla poboljšati?

Voditelji vode refleksiju nakon svake izvedbe, sažimaju uvide grupe i povezuju ih s prethodnim zapažanjima iz analize studija slučaja i rasprava u malim grupama.

➤ **Pokazatelji i rizične točke (30 minuta)**

Voditelji zamole sudionike da se pomiješaju i formiraju nove grupe. Svaka novoformirana grupa dobiva zadatak sažeti ono što su naučili tijekom sesije.

Od grupa se traži da izrade tri kratka popisa:

- Pokazatelji tokenizma u okruženjima rada s mladima
- Rizične točke na kojima se tokenizam najvjerojatnije pojavljuje
- Jednostavne preporuke i što izbjegavati kako bi se osiguralo smisleno sudjelovanje mladih

Voditelji osiguravaju papir i markere ili digitalne alate, ako to sudionicima više odgovara. Nakon 20 minuta rada u grupama, svaka grupa predstavlja svoje rezultate cijeloj skupini.

Refleksija cijele grupe i zaključak sesije (25 minuta)

Za završetak radionice, voditelji vode aktivnost završnog osvrta koja povezuje ono što su sudionici naučili s njihovim budućim djelovanjem. Podijele im ljepljive papiriće i zamole ih da na njih napišu svoj odgovor na poticajno pitanje:

- „Jedna stvar koju ću početi raditi kako bih smanjio/la tokenizam u svom radu“
- Sudionici zatim naizmjenično dijele svoja razmišljanja u završnom krugu dok lijepe svoj papirić na “zid obveza”.

Materijali:

- Samoljepljivi papirići, markeri, plakati
- Unaprijed pripremljene studije slučaja za galerijsku šetnju
- Unaprijed pripremljeni scenariji za igranje uloga

Savjeti za postizanje veće uključivosti:

➤ Energiser – “Prenesi kamen”:

- Omogućite alternative fizičkom sudjelovanju, poput promatranja i pogađanja bez korištenja ruku ili korištenja obojenih predmeta koji se jasno vide.

➤ Galerija studija slučaja – tokenizam i rad s mladima:

- Koristite inkluzivne slike (rasa, spol, invaliditet); titlove i opise za senzornu pristupačnost; naraciju za osobe s oštećenjem vida.

➤ Prepoznamo tokenizam u vlastitom (mladinskom) radu:

- Stvorite ozračje bez osuđivanja i uz poštivanje povjerljivosti, imajući na umu da je cilj učiti, a ne ukazivati na pogreške.
- Osigurajte fiktivne ili anonimne primjere kao poticaj za one koji ne žele dijeliti vlastite slučajeve.

➤ Tokenizam ili ne?:

- Dajte sudionicima mogućnost da predstavljaju scenarij kao snimljeni audio, čitanje s podjelom uloga ili vizualni kolaž ako ne žele nastupati.
- Unaprijed objasnite da fokus nije na izvedbi, već na refleksiji koja slijedi.

➤ Refleksija u zajedničkoj grupi i zaključak radionice:

- Omogućite anonimne ili tihe odgovore (samo ih zalijepiti na zid).

Ishodi:

- Sudionici će moći prepoznati konkretne primjere tokenizma u kontekstu rada s mladima
 - Sudionici će moći razlikovati simbolično od stvarnog sudjelovanja analizirajući ponašanja, strukture i procese donošenja odluka
 - Sudionici će moći identificirati rizične točke i znakove upozorenja koji mogu dovesti do tokenističkih praksi u njihovom vlastitom radu s mladima
 - Sudionici će moći formulirati praktične pokazatelje i načela za podršku stvarnom i uključivom sudjelovanju mladih
-

Radionica 4

Moć, privilegije i zastupljenost

Trajanje:

180 minuta

Ciljevi radionice:

- Potaknuti sudionike na kritičko promišljanje o načinu na koji moć i privilegije djeluju u okruženjima rada s mladima
- Istražiti koncept intersekcionalnosti (preklapanje različitih identiteta i iskustava npr. spol, etnička pripadnost, invaliditet, socioekonomska pozadina) i kako preklapajući identiteti utječu na zastupljenost i sudjelovanje
- Pomoći sudionicima da uoče postoje li nejednake mogućnosti pristupa, izražavanja i utjecaja unutar njihovih projekata ili organizacija
- Potaknuti ih na razvijanje empatije, veće osviještenosti i konkretnih strategija za uključivije i pravednije sudjelovanje mladih.

Tijek radionice:
(korak po korak opis aktivnosti)

Energiser – “Odakle dolazi moja moć?” (15 minuta)

Voditelji podsjećaju sudionike da ova aktivnost nadograđuje prethodni rad na temi tokenizma i uključivosti te produbljuje pogled na sudjelovanje. Zatim pozivaju sudionike da u tišini promisle:

- “Odakle dolazi moja moć u prostorima u kojima radim i aktivnostima u kojim sudjelujem?”
- Sudionici odgovore zapisuju ili skiciraju individualno tijekom 3–5 minuta, a zatim ih kratko podijele u parovima.

Aktivnost – Ljestve privilegija (35 minuta)

Voditelji predstavljaju ovu fizičku i vizualnu vježbu kao način za promišljanje o manifestacijama privilegije. Na podu označe crtu ili “ljestve” (ljepljiva traka ili uže) s oznakama “manje privilegija” na jednom kraju i “više privilegija” na drugom. Čitaju niz izjava naglas, a sudionici se pomiču naprijed, nazad ili ostaju na mjestu ovisno o tome koliko se identificiraju sa svakom tvrdnjom. Potiče ih se da razmišljaju o svom trenutnom kontekstu rada s mladima, a ne samo o osobnom identitetu.

Primjeri izjava:

- Osjećam se ugodno i slobodno iznijeti svoje mišljenje na sastancima ili u grupnim raspravama.
- Osobe na vodećim pozicijama u mojoj organizaciji ili mreži često dijele moje podrijetlo ili identitet.
- Imam pristup prostorima u kojima se donose odluke u radu s mladima, bez potrebe za posebnim pozivom.
- Mogu izraziti neslaganje ili uputiti kritiku na svom radnom mjestu bez straha od negativnih posljedica.

- Ne brinem da ću biti simbolično uključen/a samo radi ispunjavanja kvota raznolikosti. Nikada nisam bio/la osuđivan/a na temelju izgleda, naglaska ili imena
- Mogu sudjelovati na događanjima i edukacijama u području rada s mladima bez brige o troškovima ili pristupačnosti.
- Moje se mišljenje obično sluša i ozbiljno uzima od strane onih na pozicijama moći
- Imam uzore u radu s mladima koji odražavaju moja životna iskustva i identitet.
- Ne osjećam potrebu skrivati dijelove svog identiteta u profesionalnom okruženju.

Nakon početka, voditelji promatraju raspodjelu sudionika kroz kratak trenutak tišine, a zatim vode refleksiju:

- Što ste primijetili?
- Kako se to povezuje s participacijom mladih?
- Na koji način ova “ljestvica” postoji u vašim organizacijama ili projektima?

Moji osobni slojevi (30 minuta)

Voditelji svakom sudioniku daju tiskani prikaz koncentričnih krugova (“meta”), ili ih zamole da sami nacrtaju dijagram s 3-4 sloja:

- **Unutarnji krug: temeljni identitet** (spol, entitet, religija, jezik...)
- **Srednji krug: društvene uloge** (youth worker, roditelj, migrant, aktivist, studen, učenik, voditelj...)
- **Vanjski krug: kontekstualni faktori** (razina obrazovanja, ekonomski status, državljanstvo...)

Sudionici ispunjavaju krugove identitetima ili oznakama koje utječu na njihovu ulogu u radu s mladima i na to kako ih drugi doživljavaju. Nakon toga slijedi grupna rasprava:

- Koji identiteti vam daju snagu u vašem radu?
- Koji su nevidljivi ili često pogrešno shvaćeni?
- Kako različiti slojevi utječu na vaš odnos s mladima?

Događaji i primjeri iz naše prakse rada s mladima (35 minuta)

Voditelji zamole sudionike da se prisjete jednog ključnog događaja iz svojeg rada u kojem su moć ili privilegije utjecale na sudjelovanje (pozitivno ili negativno). To može uključivati situaciju u kojoj su se mladi osjećali isključeno, kada su određeni glasovi dominirali ili u kojoj su postojale nevidljive prepreke za sudjelovanje.

Sudionici se organiziraju u skupine po tri osobe i naizmjenično pričaju svoj događaj (približno 5 minuta po osobi), dok ostala dva člana postavljaju pitanja za promišljanje, koristeći zadani okvir, poput:

- Koje su dinamike moći bile prisutne?
- Tko je imao koristi, a tko je bio zakinut?
- Koje su alternative bile moguće?

Voditelji pružaju smjernice za aktivno slušanje i poštivanje povjerljivosti. Nakon toga, skupine zapisuju 2–3 ključna uvida na post-it papiriće koje dijele anonimno za grupnu refleksiju.

Mapiranje moći (40 minuta)

Voditelji sada prelaze na alat za analizu u grupama. Sudionici se grupiraju po nacionalnoj pripadnosti (ili prema tome dolaze li iz iste organizacije za mlade) i zamoljeni su da odaberu jedan stvarni projekt, organizaciju ili prostor za mlade u kojem su trenutno uključeni.

Ukoliko sudionici dolaze iz iste zemlje i organizacije, grupirati se mogu prema dobnoj skupini, struci ili nekoj drugoj srodnoj karakteristici.

Koristeći A3 papire, svaka grupa izrađuje kartu moći koja prikazuje:

- Tko ima vidljivu moć?
- Tko donosi odluke iza kulisa?
- Tko je pogođen odlukama, ali ima malo utjecaja?
- Gdje se u toj strukturi nalaze mladi?

Voditelji se kreću među grupama kako bi ih podržali i potaknuli dublje razmišljanje. Na kraju aktivnosti, svaka grupa ukratko predstavlja svoju kartu ostalim sudionicima, nakon čega slijedi kratka diskusija u zajedničkom krugu.

➤ **Zajednički osvrt i zaključak radionice (25 minuta)**

Sudionici sjednu u krug, a svaki sudionik redom izgovori jednu riječ koja opisuje što iz ove radionice nosi sa sobom (npr. „osviještenost“, „propitivanje“, „ravnoteža“). Dok izgovara riječ, prikaže je jednostavnom gestom (npr. podizanjem ruke, prekrštenim rukama, otvorenim dlanovima). Grupa zatim zajedno ponovi i riječ i gestu svakog sudionika, dok „krug“ ide dalje.

Materijali:

- Ljepljive papiriće, markere, papirnate ploče za bilješke
- Papire formata A3
- Ljepljivu traku ili užu za vježbu ljestvi privilegija

Savjeti za postizanje veće uključivosti:

➤ **Aktivnost „Ljestve privilegija“**

- Ponudite verziju aktivnosti u sjedećem položaju: sudionici mogu dizati kartice u boji ili brojeve umjesto fizičkog pomicanja.
- Objasnite unaprijed da pozicije na ljestvama ne odražavaju nečiju vrijednost, već prikazuju društvene strukture koje se mogu opažati.

➤ **Primjeri iz naše prakse rada s mladima:**

- Sudionicima se može dopustiti da podijele opažene ili izmišljene slučajeve ako im nije ugodno govoriti o vlastitim iskustvima.
- Važno je ponovno naglasiti pravila aktivnog slušanja, međusobnog poštovanja i povjerljivosti.

Ishodi:

- Sudionici će moći prepoznati kako dinamika moći oblikuje odnose i procese donošenja odluka u radu s mladima
- Sudionici će moći identificirati kako se privilegiranost i marginalizacija očituju u svakodnevnoj praksi, uključujući unutar vlastitih timova ili aktivnosti
- Sudionici će moći promišljati o vlastitoj poziciji i načinu na koji ona utječe na njihov pogled i pristup uključivanju mladih.
- Sudionici će moći vizualizirati strukture moći pomoću alata za mapiranje kako bi bolje razumjeli prepreke i prilike za zastupljenost mladih.
- Sudionici će moći osmisлити konkretne korake ili strategije za smanjenje tokenizma i poticanje smislenog uključivanja mladih u vlastitim kontekstima.

Dan 3: Ljestvica sudjelovanja i kako izbjeći tokenizam

Radionica 5 Ljestvica sudjelovanja i zajedničko kreiranje

Trajanje: 180 minuta

Ciljevi radionice:

- Upoznati sudionike s Hartovom ljestvicom sudjelovanja kao okvirom za analizu uključivanja mladih
- Istražiti načela i prednosti zajedničkog stvaranja u radu s mladima
- Primijeniti ljestvicu sudjelovanja i načela zajedničkog stvaranja na stvarne situacije

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Energiser – Izgradi most (15 minuta)

Sudionici se dijele u male grupe od 4 do 5 osoba. Svaka grupa dobiva identične setove ograničenih materijala: papir, ljepljivu traku, slamke. Njihov zadatak je izgraditi najvišu samostojeću strukturu koja može poduprijeti mali predmet (npr. marker ili novčić). Konstrukcija mora stajati sama (bez držanja) i na svom vrhu moći nositi mali predmet, poput markera ili kovanice, najmanje 10 sekundi.

Za izgradnju mosta dodijeljeno je 10 minuta, a posljednjih 5 minuta namijenjeno je predstavljanju rezultata. Voditelji nakon toga vode raspravu u kojoj povezuju ovu aktivnost s timskim radom, ograničenim resursima i kreativnošću u uvjetima ograničenja temama koje su sve povezane s praksom sudjelovanja mladih.

Uvod u Hartovu ljestvicu sudjelovanja (30 minuta)

Voditelj predstavlja Hartovu ljestvicu sudjelovanja Rogera Harta, model za razumijevanje različitih razina uključenosti mladih - od nesudjelovanja do punog partnerstva. Za dodatne informacije o ovoj temi, voditeljima se preporučuje da konzultiraju teorijski uvodni dio ovog materijala.

Predstavlja se svih osam razina sudjelovanja (putem projektora ili uz pomoć papira na flipchart-u), uz kratke primjere za svaku. Ako prostorija za rad to dopušta, ljestvica se može postaviti na pod i koristiti tijekom ove, ali i narednih sesija unutar cijelog obrazovnog programa.

1. Manipulacija - Mladi se koriste za podršku inicijativama odraslih bez stvarnog razumijevanja svrhe
2. Dekoracija - Mladi su prisutni radi izgleda (npr. pjevanje, fotografiranje), bez stvarnog utjecaja

3. Tokenizam - Mladi se pitaju za mišljenje, ali ih se zanemaruje u stvarnom procesu donošenja odluka
4. Dodijeljene uloge uz informiranost - Mladi dobiju uloge i detaljne informacije, ali odrasli vode proces
5. Konzultirani i informirani - Mladi se konzultiraju, njihov doprinos se cijeni, ali odluke donose odrasli
6. Inicijativa odraslih, zajedničko odlučivanje - Odrasli pokreću, ali mladi su ravnopravni partneri
7. Inicijativa i vođenje mladih - Mladi osmišljavaju i vode aktivnosti, odrasli ih podržavaju
8. Zajednička inicijativa mladih i odraslih - Zajedničke inicijative i dijeljenje moći

Nakon uvodnih informacija, voditelj postavlja sljedeća pitanja

- Na kojoj se razini nalazi većina vaših projekata ili aktivnosti u kojima sudjelujete?
- Kako se osjećate kada ste na nižim razinama u usporedbi s višim razinama?
- Postoje li sive zone između razina?

Analiza stvarnih primjera i određivanje njihove pozicije na ljestvici sudjelovanja (45 minuta)

Sudionici se dijele u male grupe. Svaka grupa dobiva isprintani set od šest stvarnih scenarija, a za rad mogu koristiti ljestvicu sudjelovanja prikazanu na papiru za flipchart ili onu postavljenu na podu, ako je izrađena u prethodnom koraku.

Scenarij:

- **Savjetodavni odbor mladih** Centar za mlade osniva odbor od 10 mladih koji se sastaju jednom mjesečno kako bi davali povratne informacije o programima. Osoblje im se zahvaljuje na doprinosu, ali sve odluke i dalje donose odrasli.
- **Izbori za vijeće učenika** Učenici biraju svoje vršnjake koji ih predstavljaju na tjednim sastancima s upravom škole. Ideje učenika se raspravljaju, ali ravnatelj škole odlučuje koje će se provesti.
- **Kampanja za klimatsku akciju** Srednjoškolci organiziraju lokalni prosvjed i kampanju podizanja svijesti. Obrate se profesoru za podršku, ali sami vode planiranje i donošenje odluka.
- **Organizacijski odbor konferencije za mlade** Jedna nevladina organizacija uključuje mlade u tim za organizaciju nacionalne konferencije. Odrasli i mladi ravnopravno dijele odgovornosti i odluke donose konsenzusom.
- **Fotografski natječaj povodom Dana mladih** Grad organizira fotografski natječaj za mlade. Mladi šalju svoje radove, ali odrasli zaposlenici sami biraju pobjednike i postavljaju izložbu bez sudjelovanja mladih.
- **Panel glas mladih** Šesnaestogodišnjak je pozvan da ispriča svoju priču na nacionalnom panelu, ali nije konzultiran o strukturi radionice ili raspravama o politikama. Njegova uloga je simbolična.

Grupe dobivaju sljedeće zadatke od voditelja:

1. raspraviti svaki scenarij unutar svoje grupe
2. smjestiti svaki scenarij na odgovarajuću prečku ljestvice
3. pripremiti se za obrazlaganje svojih odabira u zajedničkoj grupi

Voditelj vodi raspravu s manjim grupama pred svim sudionicima, bilježeći gdje se pojavljuju neslaganja i zašto.

Načela zajedničkog stvaranja i radni okvir za zajedničko stvaranje (45 minuta)

Voditelj zatim uvodi sudionike u pojam zajedničkog stvaranja (co-creation), predstavljajući ga kao pristup koji ide „korak dalje od sudjelovanja“.

Ključna načela zajedničkog stvaranja su:

- Zajedničko vlasništvo - svi uključeni osjećaju odgovornost od samog početka
- Uzajamno poštovanje - svi glasovi su vrijedni bez obzira na razinu iskustva
- Proces koji se ponavlja - suradnja se kontinuirano razvija i unapređuje umjesto da bude jednokratna konzultacija
- Različite perspektive - svjesno uključivanje marginaliziranih ili nedovoljno zastupljenih glasova
- Transparentnost - jasno komunicirani ciljevi vremenski rokovi i način donošenja odluka
- Izgradnja kapaciteta - omogućavanje svim sudionicima da se aktivno i ravnopravno uključe
- Ravnopravno dijeljenje moći - odluke se donose zajedničko umjesto da ih nameću postojeće hijerarhije

Voditelj predstavlja vizualni alat za planiranje: radni okvir za sukreaciju (Co-creation canvas). Jedan primjer može se pronaći ovdje:

<https://www.citiesoftomorrow.eu/sites/default/files/documents/04%20Co-creation%20canvas.pdf>

Voditelj treba unaprijed pripremiti radni okvir za sukreaciju te ga prilagoditi lokalnom jeziku i specifičnim potrebama grupe s kojom radi.

Osnovni elementi radnog okvira uključuju sljedeće (za naprednije grupe voditelj može prilagoditi model koji će predstaviti i koristiti):

- Problem ili prilika: Što pokušavamo riješiti ili stvoriti?
- Ključni dionici: Tko mora biti uključen? (mladi, zajednica itd.)
- Zajednički cilj: Što nas ujedinjuje u ovom procesu?
- Potrebni resursi: Vrijeme, prostor, financijska sredstva, stručnost
- Uloge i odgovornosti: Kako je moć raspodijeljena i tko što radi?
- Proces i aktivnosti: Koraci sukreacije i uključivanja
- Željeni ishodi: Kakav učinak želimo postići - kratkoročno i dugoročno?

Voditelj završava ovaj korak kratkom raspravom o tome kako bi sudionici mogli koristiti ovaj alat u budućim projektima.

Refleksija u malim grupama i redizajn (45 minuta)

Sudionici se dijele u 3 manje grupe, a svaka grupa dobiva jedan scenarij simboličnog sudjelovanja. Njihov zadatak je kritički analizirati scenarij i osmisлити njegovu verziju kao proces sukreacije, koristeći co-creation canvas predstavljen u prethodnom koraku sesije.

Scenariji simboličnog sudjelovanja:

- **Vidljivost mladih na gradskom forumu** Dvoje mladih pozvano je otvoriti gradski konzultativni sastanak s dvominutnim govorom. Sjede u prvom redu radi fotografiranja, ali nemaju nikakvu ulogu u daljnjem tijeku sastanka niti mogućnost sudjelovanja u donošenju odluka.

- **Zid osviještenosti u školi** Nastavnici odabiru temu i dizajn zida za podizanje svijesti o mentalnom zdravlju. Učenici su pozvani da oboje unaprijed odobrene plakate, ali ne sudjeluju u osmišljavanju koncepta niti poruka koje se prenose.
- **Newsletter za mlade** U lokalni općinski newsletter dodaje se “kutak za mlade”. Mladi su pozvani da šalju svoje sadržaje, ali odrasli ih uređuju ili odbacuju bez uključivanja mladih u uređivačke odluke.

Grupe dobivaju sljedeće zadatke

- Prepoznati što čini scenarij simboličnim ili tokenističkim
- Redizajnirati ga koristeći radni okvir za sukreaciju
- Pripremiti kratku prezentaciju (3–4 minute) o svom novom prijedlogu

Voditelj pruža podršku svakoj grupi i moderira zajedničko dijeljenje u pred svim sudionicima edukacije.

Ostali sudionici mogu postavljati pitanja ili davati prijedloge i dopune.

Sesija završava kratkom zajedničkom refleksijom u grupi, uz korištenje sljedećih pitanja:

- Koju je promjenu u načinu razmišljanja potrebno napraviti kako bismo prešli s tokenizma na sukreaciju?
- S kojim se praktičnim preprekama suočavate pri pokušaju provođenja te promjene u vlastitom kontekstu?
- Što možemo učiniti?

Materijali:

- Papir, selotejp, slamke
- Projektor i prezentacijske slajdove
- Papirnata traka
- Ispisani scenariji
- Kartice sa scenarijima simboličnog sudjelovanja (3–4 primjera)
- Predlošci sukreacijskog radnog okvira (co-creation canvas) u tiskanom ili digitalnom formatu (**voditelji trebaju izraditi predložak, mogu koristiti primjer povezan u dokumentu*)
- Papir za flipchart, post-it papirići, markeri

Savjeti za postizanje veće uključivosti:

Uvod u Hartovu ljestvicu sudjelovanja:

- Uvedite ljestvicu pomoću jednostavnih vizuala i svakodnevnih primjera (školsko okruženje, kvartovsko okruženje i sl.)
- Koristite vizualna pomagala (kartice, piktograme, fizičke primjere na podnoj ljestvici) za svaku razinu.

Analiza stvarnih primjera i njihovo pozicioniranje na ljestvici sudjelovanja

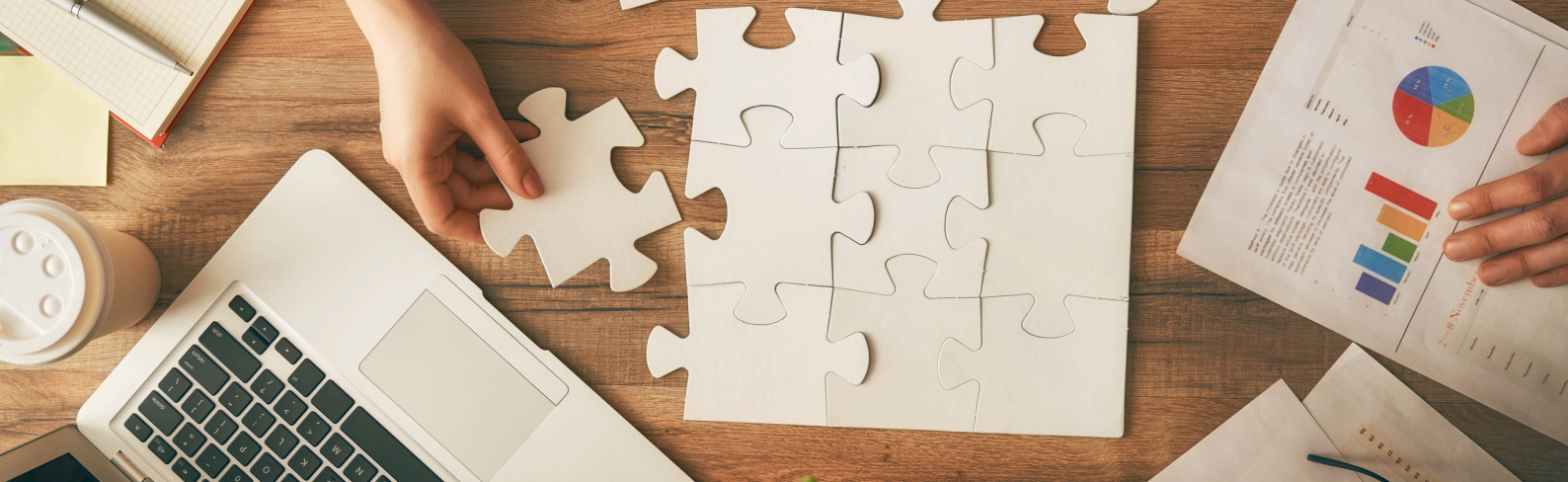
- Ponudite pojednostavljene ili vizualne verzije scenarija (crteži, piktogrami, igre uloga)
- Dopustite nekome da pročita naglas ili odglumi slučajeve radi boljeg razumijevanja.

Načela su-kreacije i su-kreacijski radni okvir:

- Prevedite načela na jasan, svakodnevni jezik uz stvarne primjere projekata s mladima.
- Pripremite vizualni predložak radnog okvira s ikonama i kratkim frazama kako bi bio pristupačan osobama s jezičnim ili kognitivnim poteškoćama.

Ishodi:

- Sudionici će moći prepoznati različite razine sudjelovanja mladih koristeći Hartovu ljestvicu sudjelovanja
 - Sudionici će moći prepoznati i kritički promišljati o praksama tokenističkog uključivanja u radu s mladima
 - Sudionici će moći opisati i primijeniti temeljna načela sukreacije
 - Sudionici će moći koristiti radni okvir za osmišljavanje novih rješenja umjesto tokenističkih praksi
 - Sudionici će moći predložiti uključive i zajednički oblikovane pristupe sudjelovanju u vlastitim projektima
-

Radionica 6

Praktične strategije za izbjegavanje tokenizma

Trajanje:

180 minuta

Ciljevi radionice:

- Istražiti konkretne strategije za inkluzivno vođenje i planiranje u radu s mladima
- Razviti kritičke vještine samorefleksije za prepoznavanje i smanjenje tokenističkih praksi
- Zajednički izraditi praktični vodič za osiguravanje smislenog sudjelovanja mladih

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Korak naprijed (15 minuta)

Sudionici stoje u liniji preko sredine prostorije. Voditelj čita niz izjava naglas, a sudionici naprave korak naprijed ako se izjava odnosi na njih. Izjave:

- Napravi korak naprijed ako si vodio/la radionicu za mlade.
- Napravi korak naprijed ako si radio/la s raznolikim skupinama mladih.
- Napravi korak naprijed ako se osjećaš samopouzvano u promicanju uključivosti u svom radu.
- Napravi korak naprijed ako si se ikada osjećao/la kao da tvoj glas nije bio saslušan u grupi.
- Napravi korak naprijed ako aktivno tražiš povratne informacije od mladih.
- Napravi korak naprijed ako vjeruješ da svi mladi u tvojoj zajednici imaju jednake mogućnosti za sudjelovanje i napredak.

Nakon svake izjave, sudionici odvoje trenutak kako bi promotrili liniju.

Voditelj zaključuje ovaj dio sesije korištenjem sljedećih pitanja za refleksiju:

1. Što ste primijetili o rasporedu sudionika u grupi?
2. Kako je bilo zakoračiti naprijed ili ostati na mjestu?
3. Što nam ti trenuci govore o uključivanju u praksi?

Rotirajući stolovi (75 minuta)

Voditelj postavlja 4 tematska stola po prostoriji. Svaki stol sadrži materijale i objašnjenja za konkretne metode ili pristupe. Idealno bi bilo da stolovi imaju i digitalne uređaje koji sadrže specifične materijale za svaki od stolova. Sudionici se u malim grupama rotiraju od stola do stola.

Tematski stolovi su sljedeći:

► Participativne metode i aktivnosti za opuštanje i međusobno upoznavanje

Uključuje: World café, fishbowl, open space, različite aktivnosti za stvaranje ugodne atmosfere

Vodeća pitanja:

- Kako ove metode osiguravaju da se svi glasovi čuju?
- Kako možemo spriječiti da dominantni glasovi preuzmu kontrolu?

► Komunikacija i jezik

Sadrži: smjernice za inkluzivan jezik, sažetke na jednostavnom jeziku, savjete za aktivno slušanje

Vodeća pitanja:

- Kako jezik može uključiti ili isključiti?
- Koji su praktični načini za poboljšanje pristupačnosti u komunikaciji?

► Podjela moći i donošenje odluka

Sadrži: predloške za zajedničko osmišljavanje, modele partnerstva mladih i odraslih, studije slučaja

Vodeća pitanja:

- Kako izgleda istinsko dijeljenje moći?
- Što omogućuje zajedničko donošenje odluka?

► Pristupačnost i jednakost

Uključuje: digitalni alati za pristupačnost, kontrolni popisi za fizičku dostupnost, strategije za ravnopravnost

Vodeća pitanja:

- S kakvim se preprekama suočavaju neki mladi ljudi?
- Kako možemo dizajnirati projekte/aktivnosti koji su proaktivni i inkluzivni?

Grupe dobivaju uputu da provedu oko 10 minuta za svakim stolom. Svakih 10 minuta voditelj najavljuje novu rotaciju, i grupe se premještaju. Grupe trebaju proučiti alate koji se nalaze na svakom stolu i razgovarati o pitanja koja služe kao smjernice za razgovor.

Svoje odgovore zapisuju na papiriće i ostavljaju ih na stolu na kojem su radili.

Na kraju ovog koraka, grupe se vraćaju na početne pozicije, analiziraju sve unose na papirićima ostavljenima na stolovima i pripremaju kratke prezentacije. Voditelj zatim zaključuje ovaj korak grupnom raspravom.

➤ **Krugovi refleksije – što ću započeti, s čim ću prestati, što ću nastaviti (25 minuta)**

Nakon što su imali priliku analizirati različite pristupe i alate za inkluzivnije i manje tokenističke pristupe u uključivanju mladih, sudionicima se dijele tri post-it papirića različitih boja, uz sljedeće upute:

- Napiši jednu stvar koju ćeš POČETI raditi kako bi podržao inkluziju
- Napiši jednu stvar koju ćeš PRESTATI raditi jer može pridonositi tokenizmu
- Napiši jednu stvar koju ćeš NASTAVITI raditi jer se pokazala učinkovitom

Sudionicima se daje nekoliko minuta da razmisle i napišu svoje odgovore na post-it papiriće. Nakon toga, dijele ih unutar malih grupa. Nekoliko volontera zatim je pozvano da podijele svoja razmišljanja u pred cijelom grupom. Voditelj zapisuje ključne teme na papir za flipchart s naslovom: „Naša predanost inkluzivnoj praksi“.

➤ **Mapa "što raditi, a što ne" – naš mali vodič (50 minuta)**

U novim malim grupama (4–5 osoba), sudionici zajednički izrađuju vodič „ŠTO DA, ŠTO NE“ za izbjegavanje tokenizma.

Svaka grupa dobiva list papira za flipchart podijeljen u dvije kolone.

Sljedeće upute daju se grupama:

1. Osvrnite se na ono što ste naučili u ovoj sesiji i tijekom cijelog treninga
2. Zapišite konkretne, praktične „DO“ i „DON'T“ smjernice za sudjelovanje mladih
3. Pišite na način koji je lako razumljiv i potiče sudjelovanje

Grupe imaju 30 minuta za izradu svojih vodiča. Nakon toga, svaka grupa predstavlja svoj vodič cijeloj grupi.

Primjeri praktičnih DOBRIH PRAKSI („DO“):

- Treba uključiti mlade od samog početka
- Treba biti transparentan u vezi s razinom njihovog utjecaja
- Ako je primjenjivo, osigurajte da mladi dobiju naknadu za svoje vrijeme.
- Stvorite siguran prostor u kojem je dopušteno neslaganje i poticajno davanje kritičkih povratnih informacija.

Primjeri što ne treba raditi („DON'T“):

- Nemoj uključivati mlade samo radi privida
- Nemoj tražiti mišljenje ako ga ne planiraš zaista uvažiti
- Nemoj pretpostaviti da svi mladi imaju ista iskustva
- Nemoj osnivati savjete mladih bez proračuna ili stvarne moći odlučivanja

➤ **Refleksija u grupi (15 minuta)**

Voditelj završava sesiju vođenim razgovorom sa svim sudionicima, koristeći sljedeća pitanja:

1. Što ste već prije znali, a što vam je bilo novo?
2. Što biste željeli dodatno istražiti?
3. Kako možemo praktično primijeniti zaključke iz ovih sesija u našem svakodnevnom radu?

Materijali:

- Post-it papirići (različitih boja), olovke
 - Papiri za flipchart, markeri
 - Materijali iz priručnika za rad na različitim radnim mjestima (najbolje u digitalnom obliku, a mogu i ispisani)
 - Projektor (po potrebi)
-

Savjeti za postizanje veće uključivosti:

Korak naprijed:

- Ponudi alternativu stajanju, poput podizanja kartica u boji ili odgovaranja prstima ili žetonima
- Izbjegavaj osobne prosudbe ili analize u grupi nakon svakog koraka; fokusiraj se na strukture, a ne na pojedince

Rotirajući stolovi:

- Osiguraj pristupačne i vizualne materijale na svim radnim mjestima (npr. piktogrami, jasan jezik, dijagrami)
 - Uključi audio zapise ili snimljeni tekst za one koji ne mogu čitati ili imaju poteškoće s čitanjem
-

Ishodi:

- Sudionici će moći primijeniti strategije inkluzivnog planiranja i facilitacije u svom radu s mladima
 - Sudionici će moći samostalno procijeniti i unaprijediti inkluzivne prakse u stvarnim projektima
 - Sudionici će moći prepoznati konkretne korake za smanjenje tokenizma i povećanje smislenog sudjelovanja
 - Sudionici će zajedno izraditi grupni vodič s praktičnim preporukama što treba, a što ne treba raditi kako bi podržali međusobno učenje i praksu
-

Dan 4: Osiguravanje uključivog sudjelovanja u našim projektima i aktivnostima

Radionica 7 **Laboratorij uključivih projekata za mlade**

Trajanje: 180 minuta

Ciljevi radionice:

- Potaknuti sudionike da primjenjuju koncepte uključenosti, sudjelovanja i zastupljenosti u planiranju projekata za mlade
- Predstaviti Inclusion Canvas kao praktičan alat za osmišljavanje uključivih aktivnosti u radu s mladima
- Podržati učenja kroz iskustvo i refleksiju kroz Kolbov ciklus iskustvenog učenja
- Potaknuti suradnički razvoj projekata i razmjenu kritičkih povratnih informacija među sudionicima

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Energiser – „Pomakni se na mjesto“ (10 minuta)

Zamolite sve sudionike da odaberu određeno mjesto u prostoriji i da stanu na svoje „mjesto“. Igra započinje tako da svi stoje na svojim mjestima. Zatim ih uputite da se kreću prostorijom i izvode određenu radnju - primjerice, skaču, pozdravljaju svakoga tko nosi plavu boju ili hodaju unatrag itd. Kada voditelj kaže „Stani“, svi se moraju vratiti na svoja izvorna mjesta. Osoba koja prva stigne na svoje mjesto postaje novi voditelj i može grupi zadati zadatak po vlastitoj želji.

Kolbov ciklus iskustvenog učenja (25 minuta)

Voditelj ukratko predstavlja model:

Konkretno iskustvo: Što se dogodilo? **Iskustveno promišljanje:** Što sam primijetio ili kako sam se osjećao? **Apstraktna konceptualizacija:** Što mogu naučiti iz ovoga? **Aktivna eksperimentacija:** Kako ću to primijeniti sljedeći put?

Sudionici se zatim pojedinačno prisjećaju stvarnog iskustva iz rada s mladima koje je povezano s uključivanjem ili isključivanjem. Odgovaraju na sljedeća pitanja temeljena na Kolbovu modelu:

Iskustvo: Koja je bila situacija? Tko je bio uključen? **Promatranje:** Kako ste se vi ili drugi osjećali? Koje su dinamike bile prisutne? **Konceptualizacija:** Što nam ovo govori o uključivanju, moći ili sudjelovanju?

Eksperimentiranje: Što biste sljedeći put učinili drugačije? Kojim ćete se načelom voditi?

Na kraju, sudionici dijele svoja razmišljanja u parovima ili malim grupama te pokušavaju prepoznati jedan obrazac ili zajedničko iskustvo u učenju i jednu spoznaju koju će ponijeti sa sobom u daljnje planiranje projekata/aktivnosti.

➤ Uvod u model „Inclusion Canvas“ – okvir za planiranje uključivanja (20 minuta)

Voditelji predstavljaju model „ Inclusion Canvas “- predložak koji vodi kroz inkluzivno planiranje projekata.

1. Tko je uključen (i na koji način)?
2. Tko bi mogao biti isključen?
3. Nositelji moći / donositelji odluka?
4. Strategije za sudjelovanje
5. Prepreke i čimbenici koji omogućuju uključivanje
6. Aktivnosti
7. Razmatranja pristupačnosti
8. Evaluacija: Kako ćemo znati da je uključenost stvarna?

➤ Planiranje uključivih projekata (70 minuta)

Sudionici se dijele u manje grupe od 3 do 5 osoba, po mogućnosti tako da se povežu sudionici s različitim životnim iskustvima i pogledima na određene društvene pojave kako bi se potaknula različita mišljenja i iskustva. Svaka grupa ima zadatak osmisliti lokalnu aktivnost ili mali projekt za mlade koji na smislen način uključuje principe uključenosti, sudjelovanja i zastupljenosti koji su obrađeni u prethodnim sesijama. Sudionici zatim započinju s radom unutar svojih grupa, koristeći canvas kao vodič za strukturiranje svojih ideja. Voditelji obilaze grupe, pružaju podršku, postavljaju ključna pitanja i potiču sudionike da primijene uvide iz ranijih radionica o tokenizmu, moći i intersekcionalnosti. Grupe se potiče da budu realistične u planiranju, ali i da teže kreativnosti i smislenom uključivanju. Mogu nacrtati vremenske okvire, definirati uloge dionika ili osmisliti planove za uključivanje zajednice, pod uvjetom da ostanu usmjereni na principe uključivosti.

➤ Presentacije i povratne informacije (35 minuta)

Nakon što su grupe izradile nacрте svojih projektnih ideja, pozivaju se da predstave svoje planove široj skupini. Svaka grupa odabire jednog ili dva člana koji će u kratkoj prezentaciji od 3 do 5 minuta predstaviti svoju koncepciju. Cilj nije predstaviti savršen i dovršen projekt, već objasniti na koji je način uključenost uzeta u obzir i ugrađena u dizajn projekta.

Nakon svake prezentacije, voditelji vode kratki krug strukturirane povratne informacije od strane vršnjaka koristeći metodu “dvije zvjezdice i jedno pitanje”. Ova metoda od slušatelja traži da ponude:

- Jedan aspekt projekta koji jasno podržava inkluziju
- Još jedan aspekt koji odražava snažno ili promišljeno sudjelovanje
- I jedno pitanje ili konstruktivan prijedlog za poboljšanje

➤ Završna refleksija – što ostaje sa mnom? (20 minuta)

Za zatvaranje radionice, voditelji provode završnu aktivnost osvrta koja pomaže sudionicima da učvrste ono što su naučili i započnu razmišljati o primjeni stečenih znanja izvan prostora treninga. Svaki sudionik pojedinačno odgovara na tri pitanja za razmišljanje:

- Jedna stvar koju ću primijeniti u svom budućem radu
- Jedan izazov ili pitanje koje još trebam istražiti
- Jedan uvid koji danas nosim sa sobom

Ova razmišljanja mogu se zapisati na papir ili podijeliti naglas u parovima ili manjim grupama. Ako vrijeme dopušta, voditelji mogu pozvati nekoliko volontera da podijele glavne zaključke s cijelom grupom. Kao završni krug (po izboru), sudionici se mogu okupiti stojeći ili sjedeći u krugu i podijeliti jednu riječ koja izražava kako se sada osjećaju u vezi s inkluzivnim radom s mladima ili svojom ulogom u njegovom promicanju.

Materijali:

- Papirići za bilješke, markeri, plakati
- Projektor i prezentacijske slike
- Ispisani obrasci ili digitalni predlošci za Inclusion Canvas

Savjeti za postizanje veće uključenosti:

➤ Podizanje energije – „Pomakni se na svoje mjesto“

- Ponudi blage alternative kretanju, poput „hodaj polako“, „mahni jednom rukom“ ili dopusti sudjelovanje sa strane
- Koristi glazbu ili ujednačen ritam za označavanje vremena, kako bi osobama s ADHD-om ili autizmom bilo lakše pratiti

➤ Kolbov ciklus iskustvenog učenja:

- Pružite vizualni prikaz Kolbovog modela s ikonama ili jednostavnim primjerima
- Ponudite neutralne i neobavezne primjere za one koji ne žele dijeliti osobna iskustva

➤ Planiranje uključivih projekata

- Voditelji trebaju pratiti dinamiku moći unutar grupa i pružiti podršku onima koji manje sudjeluju.
- Sudionicima treba omogućiti da u grupama koriste jezik koji im najviše odgovara, uz mogućnost prevođenja na kraju, ako je potrebno.

Ishodi:

- Sudionici će moći koristiti Inclusion Canvas za osmišljavanje inkluzivnih inicijativa u radu s mladima
 - Sudionici će moći primijeniti ključna načela sudjelovanja i zastupljenosti u planiranju projekata
 - Sudionici će moći promišljati o vlastitim prethodnim iskustvima uključivanja ili isključivanja koristeći Kolbov ciklus iskustvenog učenja
 - Sudionici će moći surađivati s vršnjacima na zajedničkom razvoju inkluzivnih i pristupačnih projektnih ideja
 - Sudionici će moći davati i primati konstruktivne povratne informacije usmjerene na jačanje inkluzije u dizajnu projekta
-

Radionica 8

Razmjena povratnih informacija i dobrih praksi među vršnjacima

Trajanje:

➤ 180 minuta

Ciljevi radionice:

- Razmijeniti i unaprijediti projektne ideje kroz konstruktivno učenje među vršnjacima.
- Prepoznati i analizirati primjere dobre prakse iz područja rada s mladima.
- Potaknuti kulturu kontinuiranog promišljanja i uključivog razvoja projekata.

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Prezentacije projektnih ideja uz rotirajuću razmjenu povratnih informacija među vršnjacima (120 minuta)

Svaki sudionik dolazi s nacrtom ideje za inkluzivnu inicijativu za mlade - razvijenim tijekom Sesije 7 korištenjem Inclusion Canvas alata.

To mogu biti potpuno nove ideje ili unapređenja postojećih projekata.

Sudionici se dijele u male krugove za davanje povratnih informacija (4–5 osoba po grupi). Svaka osoba ima svoj red za prezentaciju i primanje povratnih informacija.

Upute za grupe:

Svaki izlagač ima ukupno 15–20 minuta.

- 5–7 minuta za objašnjenje svoje projektne ideje: S kojim se izazovom suočavate? Tko je uključen i na koji način? Koje strategije uključivanja su ugrađene u vaš plan? Koje rezultate želite postići?
- 8–13 minuta za primanje povratnih informacija od vršnjaka koristeći metodu „Dvije zvjezdice i jedna želja“: Zvezdica: Jedna stvar koja jasno podupire uključivost Zvezdica: Jedna stvar koja pokazuje promišljeno sudjelovanje ili zastupljenost mladih Želja: Jedan prijedlog za poboljšanje ili konstruktivno pitanje

Voditelji obilaze grupe kako bi osigurali da se pridržavaju vremenskog okvira, podržali jasnoću i konstruktivan dijalog te potaknuli aktivno slušanje i međusobno poštivanje tijekom izražavanja različitih mišljenja.

Primjeri dobre prakse s terena (45 minuta)

Voditelji predstavljaju tri studije slučaja inkluzivnog rada s mladima iz različitih konteksta, putem kratkih videa, prezentacijskih slajdova ili tiskanih materijala.

Donji primjeri služe kao ilustracija, no u pripremi za sesiju voditelji trebaju pronaći primjere dobre prakse iz lokalne zajednice ili zemalja iz kojih dolaze sudionici.

Sudionici se dijele u manje grupe. Svaka grupa treba proći kroz studiju slučaja, raspraviti i odgovoriti na određena pitanja te se pripremiti za prezentaciju.

Nakon 30 minuta, svaka grupa dobiva 5 minuta za predstavljanje svojih zaključaka.

Studija slučaja 1: Vrt u zajednici kojim upravljaju mladi

Grupa mladih pretvorila je napuštenu parcelu u vrt koji proizvodi hranu u njihovom siromašnom kvartu. Sami su pokrenuli ideju, potražili financiranje, uspostavili partnerstva s odraslima radi podrške i sada vode redovito održavanje vrta te aktivnosti povezivanja sa širom zajednicom.

Pitanja za raspravu:

- Što je omogućilo da ovaj proces, vođen od strane mladih, bude uspješan?
- Kako su odrasli pružili podršku bez da preuzmu kontrolu?
- Koji su elementi sukreacije vidljivi?

Studija slučaja 2: Su-dizajn inkluzivne politike za mlade

Jedno ministarstvo i organizacija za mlade surađivali su u su-dizajnu nacionalne politike za mlade. Raznolik tim mladih ljudi pridružio se donosiocima politika u izradi nacrtu, revidiranju i zajedničkom oblikovanju sadržaja.

Pitanja za raspravu:

- Kako je moć bila podijeljena
- Kako su marginalizirani glasovi bili uključeni
- Koje su strukture pomogle u izbjegavanju tokenizma

Studija slučaja 3: Digitalno pričanje priča za društvene promjene

Jedna nevladina organizacija obučila je mlade izbjeglice u snimanju filmova i djeljenju priča za društvene promjene. Mladi su izradili kratke filmove o svojim iskustvima, koji su kasnije korišteni u kampanjama, zagovaranju i obrazovanju.

Pitanja za raspravu:

- Što je ovaj proces učinilo osnažujućim
- Kako je pripovijedanje priča doprinijelo vidljivosti i osjećaju vlasništva
- Po čemu ovo nadilazi simboličnu uključenost

Završna rasprava u grupi (15 minuta)

Sudionici se okupljaju u zajedničkoj sesiji. Svaka osoba dijeli sljedeće: Jedan ključan uvid s današnjeg dana ILI jednu konkretnu akciju koju se obvezuju poduzeti kao rezultat ove radionice.

Materijali:

- Flipchart
- Olovke papiri samoljepljive bilješke
- Projektor/platno (ili tiskani materijali) za studije slučaja

Savjeti za postizanje veće uključenosti:

Prezentacije projektnih ideja uz rotirajuću razmjenu povratnih informacija

- Omogući različite formate: usmeno izlaganje, crteži, kratki videozapisi, kolaži, digitalne prezentacije itd.
- Koristi jednostavne kartice ili obrasce za davanje povratnih informacija u pisanom obliku, kao i usmeno.
- Uključi senzorne pauze ili kratke stanke između izlaganja kako bi se izbjegao kognitivni umor.

Primjeri dobre prakse s terena:

- Odaberite primjere na jezicima koji su pristupačni ili s titlovima na jeziku grupe
- Dopustite sudionicima da odaberu primjere prema vlastitim interesima tako da svaka grupa radi na onom koji im je najbliži
- Osigurajte smjernice za analitička pitanja koristeći ikone ili piktograme

Ishodi:

- Sudionici će dodatno razviti svoje vještine davanja i primanja konstruktivne povratne informacije usmjerene na inkluziju
 - Sudionici će moći analizirati primjere inkluzivnog rada s mladima iz stvarnog svijeta
 - Sudionici će moći ojačati vlastite projektne prijedloge na temelju vršnjačkih povratnih informacija i uvida u dobre prakse
-

Dan 5: Osobni i organizacijski planovi praćenja i zaključenje programa osposobljavanja

Radionica 9 Osobni i organizacijski akcijski planovi

Trajanje: 180 minuta

Ciljevi radionice:

- Potaknuti sudionike da kritički promisle o vlastitim praksama i uvjerenjima vezanim uz uključivanje i sudjelovanje mladih.
- Pomoći sudionicima da prepoznaju područja u kojima mogu osobno napredovati te unaprijediti rad svojih organizacija.
- Usmjeriti sudionike u osmišljavanju konkretnih koraka prema uključivijem radu s mladima.
- Ohrabriti sudionike da se kroz pisane osobne obveze posvete dugoročnim promjenama u svom radu.

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Energiser – “Roboti” (15 minuta)

Podijelite sudionike u tročlane grupe. Jedna osoba u svakoj grupi je upravljač robota, a preostale dvije su roboti. Upravljač mora upravljati kretanjem svoja dva robota. Upravljač dodiruje robota po desnom ramenu kako bi se pomaknuo udesno, a po lijevom ramenu kako bi se pomaknuo ulijevo. Voditelj započinje igru tako što robotima kaže da krenu u određenom smjeru. Upravljač mora pokušati spriječiti robote da se sudare s preprekama poput stolica i stolova. Zamolite sudionike da zamijene uloge kako bi svi imali priliku biti i upravljač i robot.

Vođena individualna refleksija (40 minuta)

Voditelji sudionicima daju radni list za samorefleksiju ili skup dnevničkih poticajnih pitanja koji obrađuju sljedeće teme:

- Što sam naučio o tokenizmu uključivanju moći i zastupljenosti?
- U kojim sam situacijama nenamjerno isključio druge?
- Gdje imam utjecaj ili moć u svojoj ulozi?
- Što već radim dobro i što mogu raditi drugačije?

Voditelji mogu pustiti smirujuću glazbu i osigurati tihu atmosferu, omogućujući sudionicima da svoje refleksije privatno zapišu, nacrtaju ili prikažu mentalnom mapom. Ako je grupa sklonija verbalnom izražavanju, parovi ili trojke mogu nakratko podijeliti ključne refleksije nakon pisanja.

➤ **Razvoj akcijskog plana (70 minuta)**

Voditelji predstavljaju predložak za izradu akcijskog plana i objašnjavaju da će svaki sudionik izraditi plan koji uključuje:

- Individualne aktivnosti koje će poduzeti kako bi unaprijedili inkluzivnost u svom radu.
- Preporuke ili promjene na razini organizacije koje mogu zagovarati ili ih sami provesti.

Sudionici najprije rade samostalno, identificirajući realne i značajne korake (poput "izraditi pristupačniji postupak zapošljavanja", "preispitati način donošenja odluka u našem savjetu mladih"). Nakon toga, u malim grupama dijele i raspravljaju o svojim planovima, pružajući podršku kroz povratne informacije i prijedloge.

Voditelji se kreću među grupama i potiču dublje razmišljanje postavljajući pitanja poput:

- Kako ćeš znati da tvoje aktivnosti donose promjenu?
- Tko još treba biti uključen u ovu promjenu?
- Što bi moglo predstavljati prepreku – i kako ćeš to riješiti?

➤ **Pismo samome sebi (35 minuta)**

Voditelji uvode završnu aktivnost: pisanje 'pisma samome sebi' kao način osobne refleksije i preuzimanja odgovornosti. Sudionici su pozvani da napišu pismo svom budućem ja, s vremenskim odmakom od šest mjeseci.

Pismo bi trebalo sadržavati sljedeće:

- Što su naučili i zašto je to važno
- Vizija kako će ubuduće raditi na uključiviji način
- Konkretni koraci koje se nadaju poduzeti
- Ohrabrenje da ostanu predani i kada naiđu na izazove

Pisma se mogu zapečatiti u omotnicama i naknadno vratiti sudionicima (putem e-pošte ili poštom za 3–6 mjeseci), ili ih sudionici mogu odlučiti zadržati za sebe.

➤ **Međusobna refleksija i zaključak radionice (20 minuta)**

Voditelji pozivaju sudionike u zajedničku grupu. Svaka osoba pozvana je podijeliti sljedeće:

- Jednu obvezu koju nose sa sobom
- Jednu riječ koja najbolje opisuje njihovu daljnju namjeru

Materijali:

- Samoljepljivi papirići markeri plakati
- Papiri formata A3 i A4
- Kuverte (jedna po sudioniku)
- Naljepnice ili pečati (po želji, za zatvaranje ili ukrašavanje kuverti)

Savjeti za postizanje veće uključivosti:

➤ **Energiser – “Roboti”:**

- Izbjegavajte prepreke koje bi mogle uzrokovati nesreće ili fizičke ozljede.

➤ Vođena individualna refleksija:

- Ponudite različite formate izražavanja: pisanje, crtanje mentalne mape, vizualni kolaž.
- Uključite vizualna pomagala ili piktograme za ključna pitanja ako postoje osobe s poteškoćama u čitanju ili razumijevanju.

➤ Razvoj akcijskog plana:

- Prikažite vizualne primjere uključivih aktivnosti na različitim razinama odgovornosti.
- Omogućite usmeno dijeljenje za one koji imaju poteškoće s pisanjem.
- Koristite jednostavan vizualni format (platno, mreža, kartice) umjesto dugog teksta.

Ishodi:

- Sudionici će moći kritički promišljati o svojoj ulozi u poticanju ili sprječavanju uključivih praksi
 - Sudionici će moći prepoznati vlastite pristranosti, odnose moći i područja za osobni napredak u svom radu s mladima.
 - Sudionici će moći izraditi jasan plan djelovanja za primjenu uključivih praksi u svom profesionalnom okruženju.
 - Sudionici će moći oblikovati osobne obveze za promjene kroz pisani osvrt na vlastitu praksu.
-

Radionica 10

Evaluacija i planiranje lokalnih aktivnosti

Trajanje:

180 minuta

Ciljevi radionice:

- Promisliti o procesu učenja tijekom cijelog treninga i procijeniti individualne i grupne ishode učenja.
- Zaokružiti proces učenja kroz službenu dodjelu Youthpass potvrda.
- Omogućiti prostor i podršku sudionicima da na temelju rezultata treninga osmisle nove projektne ideje i suradnje između uključenih organizacija i dionika

Tijek radionice: (korak po korak opis aktivnosti)

Pregled programa (15 minuta)

Radionica započinje interaktivnom šetnjom sudionika, zajedno s voditeljskim timom kroz prostoriju. Tijekom šetnje, grupa posjećuje svaki od flipchart papira razvijenih kao dio sesija - od prvog do posljednjeg dana. Kao dio šetnje, svi se prisjećaju kako je prošao tijek aktivnosti - od dolaska na mjesto održavanja i međusobnog upoznavanja prvog dana, do trenutne radionice. Također - strahovi, očekivanja i doprinosi o kojima se raspravljalo u manjim grupama drugog dana treninga se analiziraju, a sudionici odgovaraju na pitanja: "Je li se nešto od ovoga ostvarilo? Kako?". Na kraju aktivnosti, voditelji pozivaju sudionike da ponovno sjednu u krug.

Vježba s Dixit kartama – Kako se osjećam u vezi s iskustvom sudjelovanja na ovom događaju (30 minuta)

Nakon što su se sudionici podsjetili programa i tijeka aktivnosti tijekom treninga, voditelji puštaju opuštajuću glazbu u pozadini. Zatim uzimaju Dixit karte i raspoređuju ih po podu. Sudionici su pozvani da u tišini ustanu i prošetaju prostorijom promatrajući različite Dixit karte postavljene na podu. Voditelj ih zatim zamoli da svaki od njih odabere jednu kartu koja na neki način odražava njihovo osobno iskustvo sudjelovanja na treningu. Nakon što svi sudionici imaju po jednu kartu u ruci, pozvani su da ponovno sjednu u krug.

Voditelji zatim pozivaju sudionike da, dobrovoljno, ustanu i podijele s grupom koju su kartu odabrali te objasne na koji način ta karta odražava njihovo iskustvo sudjelovanja na ovom događaju.

Aktivnost se zaključuje kada svaki sudionik dobije priliku podijeliti svoju kartu - iskustvo.

➤ **Evaluacija putem Google obrasca (30 minuta)**

Sudionici su pozvani da ispune evaluacijski obrazac koristeći svoje mobilne uređaje. Dobivaju prostor i vrijeme za individualno promišljanje o treningu te za ispunjavanje online evaluacijskog obrasca.

➤ **Poruke s tonućeg broda (30 minuta)**

Budući da je trening započeo metaforom u kojoj je cijeli događaj predstavljen kao putovanje – pri čemu je brod predstavljao naša očekivanja, jedra naše doprinose, a more naše strahove – službeni program zatvara se vježbom pod nazivom “Tonući brod”. Imena svih sudionika i članova organizacijskog tima unaprijed se ispisuju na papirima za flipchart. Svako je pozvan napisati poruke za oproštaj drugim osobama na treningu. Na kraju aktivnosti, sudionici izrezuju dio papira s porukama koje su dobili - kao uspomenu koju mogu ponijeti sa sobom nakon završetka događaja.

➤ **Youthpass ceremonija (30 minuta)**

Završna grupna aktivnost je ceremonija dodjele Youthpass potvrda. Ceremonija je organizirana na način da jedan volonter započinje tako što preuzima potvrdu bilo kojeg drugog sudionika (koju mu dodaje voditelj). Zatim volonter opisuje tu osobu dijeleći sve informacije koje je o njoj saznao tijekom treninga - bez otkrivanja imena - dok grupa pokušava pogoditi o kome je riječ.

Nakon što grupa pogodi točno, osoba kojoj je potvrda namijenjena prima je od volontera. Ovaj se postupak ponavlja dok svi sudionici ne dobiju svoju potvrdu. Svaka primopredaja potvrde između sudionika se fotografira.

➤ **Tržnica ideja za nove projekte i suradnju među sudjelujućim dionicima (40 minuta)**

Posljednjih 40 minuta predviđeno je za sudionike da razgovaraju o idejama za buduće projekte i suradnju. Tijekom tog vremena, sudionici imaju priliku okupiti se oko različitih ideja koje su razmijenjene tijekom prethodnih dana te, na temelju vlastitih interesa i interesa svojih organizacija, raspraviti moguće oblike buduće suradnje.

Proces „tržnice ideja” provide voditelji, koji sudionicima pružaju savjete i informacije tamo gdje je potrebno - unutar manjih grupa koje su se oblikovale oko specifičnih tema ili ideja.

Materijali:

- Ljepljive bilješke markeri plakati
- Papiri formata A3 i A4
- Flipchart papiri
- Dixit karte

Savjeti za postizanje veće uključenosti:

➤ **Pregled programa:**

- Omogućite sudionicima da prođu kroz obilazak dok sjede ili putem vizualne vremenske crte koja je dostupna s fiksne lokacije

➤ **Vježba s Dixit kartama – Kako se osjećam u vezi s iskustvom sudjelovanja na ovom događaju**

- Naglasite da je dijeljenje u potpunosti dobrovoljno
- Dopustite sudionicima da odaberu kartu i, ako žele, jednostavno kažu jednu riječ ili naprave gestu bez objašnjenja

➤ **Evaluacija putem Google obrasca**

- Pobrinite se da obrazac bude napisan jasnim jezikom i prilagođen jeziku grupe

➤ **Poruke s tonućeg broda:**

- Dopustite anonimne ili dekorativne doprinose (crteži, simboli, naljepnice)

➤ **Tržnica ideja za nove projekte i suradnju među sudjelujućim organizacijama**

- Dopustite doprinose u vizualnom ili pisanom obliku ako osobe ne žele govoriti

Ishodi:

- Sudionici će reflektirati i evaluirati svoja osobna i grupna iskustva učenja tijekom cijelog treninga
 - Sudionici će identificirati i artikulirati kako su se njihova očekivanja, doprinosi i strahovi razvijali tijekom događanja
 - Sudionici će dati konstruktivne povratne informacije o treningu putem strukturiranog pisanog evaluacijskog procesa
 - Sudionici će istražiti mogućnosti za nastavak suradnje kroz doprinos i sudjelovanje u raspravama o budućim projektima i suradnji među sudjelujućim dionicima
-

Reference

- 01** Council of Europe. (2020). Compass: Manual for human rights education with young people (2020 ed.). Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/compass>
- 02** Council of Europe. (2021). Youth participation strategy: Pathways to participation. Council of Europe Publishing.
- 03** Council of Europe. (2022). Have your say!: Manual on the revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life. Council of Europe Publishing.
- 04** Eyben, R. (2004). Tokenism revisited: Reflections on representation and power. IDS Bulletin, 35(2), 88–92. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2004.tb00153.x>
- 05** Hart, R. (1992). Children’s participation: From tokenism to citizenship (Innocenti Essays No. 4). UNICEF International Child Development Centre.
- 06** SALTO Inclusion. (2022). Step-by-step guide to creating inclusive projects. <https://www.salto-youth.net/>
- 07** SALTO Inclusion & Diversity. (2022). Inclusion and diversity in youth work. SALTO-YOUTH Resource Centre. <https://www.salto-youth.net/rc/inclusion/inclusionfor-all/>
- 08** Youth Partnership. (2020). Youth work essentials. Council of Europe & European Commission.

BEYOND TOKENISM:
YOUTH LEADING
INCLUSION
BETILI

**Sufinancira
Europska unija**

